

26e jaargang
september 2013

- Het BMP dendert gewoon door, dankzij de hulp van onder meer het CBS en u, de teller. In dit stuk werpen we een blik op de resultaten van 2012 en voorgaande jaren.
- Ruim een halve eeuw geleden broedde het laatste paartje Roodkopklauwieren in ons land. Hoe vergaat het de soort sindsdien?
- De komende winter staat Nederland een aantal veranderingen in het ganzenbeleid te wachten. Voor dat doel werd door Sovon in de afgelopen zomer de meest actuele verspreiding in kaart gebracht.
- Zijn slaapplaatstellingen een goede manier om precieze aantallen vast te stellen in een groot gebied? Vier seizoenen leveren een schat aan informatie op.
- Het eerste veldjaar van het nieuwe atlasproject zit er op. Het blijkt dat gewone soorten een obsessie kunnen worden.
- Nog heel even en de leukste dag van het jaar breekt weer aan: de Landelijke Dag! Maar **let op, deze keer niet in Nijmegen.**
- In het voorjaar van 2013 konden we een nieuwe Nederlandse broedvogel bijschrijven: de Kuifaalscholver. Is de Zwarte Ooievaar de volgende?

Personality

Sovon-Nieuws
Nieuwsbrief van Sovon Vogelonderzoek
Nederland over vogeltellingen, over de
vereniging en over andere zaken betreffende
vogels in Nederland.

Redactie
John van Betteray, Fred Hustings, Kees Koffijberg,
Loes van den Bremer, Albert de Jong & Peter
Eekelder. Overname van artikelen of illustraties
alleen in overleg.

Lidmaatschap
Contributie: minimaal € 12,-. Sovon-leden
ontvangen vier maal per jaar Sovon-Nieuws en
korting op Sovon-uitgaven en het abonnement
op Limosa (pluslidmaatschap € 27,50).
Ledenadministratie Jeroen van Zuylen,
zie bureau-adres Sovon.

Bestuur
Voorzitter Roelof ten Doesschate
Secretaris Ricardo van Dijk
Penningmeester Dennis Meeuwissen
Overige bestuursleden Jaap van Gent, Lilian van
den Aarsen, Susan Kaak en Marcel Visser
E-mail: bestuur@Sovon.nl

Bureau
Kantoor Sovon te Natuurplaza,
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410
E-mail: info@Sovon.nl
Homepage: www.Sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad
Kijk op www.Sovon.nl onder bij Over Sovon voor
uw ledenraadsleden. E-mail: ledenraad@Sovon.nl

Directeur Theo Verstrael
Communicatie Carolyn Vermanen
Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel
Onderzoek en Advies Julia Stahl

Doelstelling
Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de
veranderingen in aantallen en verspreiding
van alle in ons land in het wild voorkomende
vogels. Signalerend onderzoek (monitoring) en
veld- en bureaustudies dragen bij aan het
verklaren van de gesignaleerde ontwikkelingen.
Onze drijfveer is het toegankelijk maken van
kennis en informatie voor natuurbeheer, natuur-
beleid en natuurbescherming. Daarbij zorgen
we voor goede borging van onze kwaliteit,
onafhankelijkheid en objectiviteit.
Sovon coördineert, stimuleert en ondersteunt
systematisch veldonderzoek door vrijwilligers.
De meetnetten voor broedvogels en water-
vogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecolo-
gische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en
provincies en gefinancierd door het Ministerie
van EZ en Rijkswaterstaat.

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: van Mameren Repro b.v.
Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier.
ISSN 1383-0635.

Foto's omslag:
Bergeenden, 10 maart 2010,
Ubbergen (Peter Eekelder)
Jan van der Winden (L) &
Derick Hiemstra (R) (Rob BUiter)

Het is eigenlijk niet zo heel lang geleden dat Charles Darwin (en Alfred Russell Wallace) tot het inzicht kwamen dat soorten niet onveranderlijk zijn. Dat besef leidde tot de evolutietheorie, een veel bewezen maar desondanks voor velen abstracte manier van denken. Totdat in de zestiger jaren het bericht de krant haalde dat sommige Koolmezen er in slaagden om de doppen van melkflessen open te maken om te snoepen van de daaronder liggende room. Niet iedere Koolmees deed dat maar in bepaalde gebieden hadden sommige exemplaren dat gedrag aangeleerd.

Daarmee werd voor iedereen duidelijk dat je niet meer kon spreken over 'de' Koolmees maar dat er individuele verschillen zijn. Inmiddels is dat gemeengoed: ook vogels hebben een persoonlijkheid, evenals waarschijnlijk alle andere dieren (hoe zou dat bij planten en paddenstoelen zijn?). Recent zenderonderzoek toont bijvoorbeeld aan dat een vrouwtje Kleine Mantelmeeuw er niet voor terugdeinst een patatje te scoren in Amsterdam terwijl haar jongen op Texel wachten. En wat te denken van die Roerdomp die tegen al onze kennis in plotseling toch naar West-Afrika vliegt om te overwinteren.... Hoezo 'stand'vogel? Maar is dat nou een buitenbeentje of heeft-ie familie met vergelijkbaar afwijkend gedrag?

Jarenlang onderzoek aan Koolmezen legde aan de dag dat er een genetische basis is voor verschillen in afstand tussen geboorteplek en eigen nestplaats. Je hebt reislustigen en plaatstrouwen en dat verander je echt niet zomaar. Natuurlijk heeft dat in ecologische zin nut; het spreidt het risico wanneer de omstandigheden op een plek ongunstig worden. Maar hoe fascinerend ook, voor het achterhalen van oorzaken voor de veranderingen in verspreiding en aantallen, is het natuurlijk ook wel wat lastig. Want uitspraken als zou soort xx op die en die manier op veranderingen reageren zijn bijna niet meer te doen. We weten immers dat er met zekerheid individuen in de populatie zullen zijn die zich niets aantrekken van ons idee en heel eigenwijs hun eigen reactie laten zien op die verandering. Wel genetisch bepaald, dat dan wel weer.

Dat vogels persoonlijkheden zijn werd deze zomer mooi geïllustreerd door een Oehoe. Gelukkig lijkt de broedpopulatie van deze iconische soort gestaag te groeien. Maar onze collectieve blijdschap kreeg even een knauw vanwege de agressie van het exemplaar in het Lauwersmeer. Wellicht is het een individu dat door mensen is gehouden en nog wat moet wennen aan zijn nieuwe vrijheid. Maar het kan natuurlijk ook gewoon een vervelende puber of een rotzak zijn. Die heb je immers overal en misschien ook wel genetisch bepaald...

● *Theo Verstrael*

Agenda Jaar van de Patrijs

Oktober

- (1) tijd om uw broedvogelinventarisaties in Autocluster in te voeren
- (5) slaapplaatstelling Grote Zilverreiger, Aalscholver (12) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (19) steekproeftelling Wadden

November

- (9) Slaapplaatstelling ganzen en zwanen (16) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (23) integrale Waddentelling (30) Landelijke Dag in de Reehorst, Ede

December

- (15-1 jan.) PTT-telling (14) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (21) steekproeftelling Wadden, telling ganzen en zwanen

Januari

- (11) slaapplaatstelling ganzen en zwanen (18) Midwintertelling, watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling, integrale Waddentelling (18-19) Tuinvogeltelling (Sovon & Vogelbescherming)

Februari

- (8) slaapplaatstelling Wulp (15) watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling (22) steekproeftelling & ganzen- en zwanentelling Wadden, slaapplaatstelling Grote Zilverreiger, Aalscholver

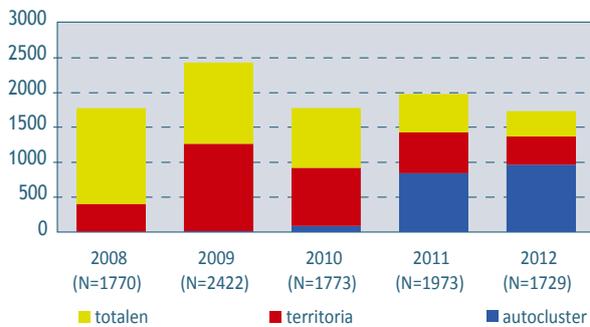
Linksboven: Ransuil, 19 oktober 2012,
Achterhoek. Foto: Michel Geven

Goudhaantje.
Foto: Ran Schols

BMP-cijfers over de laatste tien jaar (2003-12): een wankel evenwicht voor onze broedvogels?

Het alweer 29 jaar bij de tijd zijnde Broedvogel Monitoring Project (BMP) beleeft spannende tijden: na de komst van Autocluster was de volgende schok het vertrek van de grote roerganger Arend van Dijk, die sinds 1984 de scepter zwaaide over het project. Terecht is daar in vorige nummers van Sovon-Nieuws al veel aandacht aan besteed (zodat u weet dat Arend zijn omvangrijke bijdrage in het veld nog lange tijd hoopt vol te houden). Ondertussen dendert het BMP gewoon door, dankzij de hulp van onder meer het CBS en u, gewaardeerde teller. In dit stuk werpen we een blik op de resultaten van 2012 en voorgaande jaren. Wie meer wil lezen over de gevolgen van de komst van Autocluster voor de BMP-trends kan terecht in Limosa, waarin onlangs een samenvattend artikel verscheen (https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/Limosa_86-2_2013_94-102_VanDijk_etal.pdf).

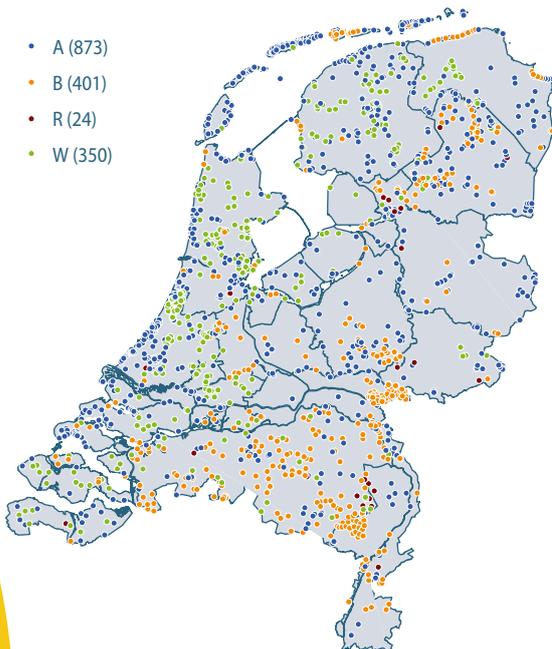
Figuur 1. Overzicht getelde BMP-proefvlakken in 2008-12, gesplitst in gebieden waar de gegevens zijn aangeleverd als totalen per soort, territorium-stippen of via Autocluster.

Deelname

Tot nu toe zijn de gegevens binnen van 1729 telgebieden die in 2012 onderzocht werden. Hoewel er de komende tijd nog aanvullingen zullen opduiken, komt het totaal aantal getelde gebieden vermoedelijk iets lager uit dan in 2011. Het aantal via Autocluster aangeleverde gebieden steeg verder, van 843 in 2011 naar 965 in 2012. Het bevestigt dat het programma in een behoefte voorziet. Het aantal telgebieden waarvan de informatie op territoriumniveau wordt doorgegeven, is de afgelopen jaren aanzienlijk gegroeid (figuur 1, categorieën “territoria” en “autocluster” samen). Pas over enkele jaren kunnen we zeggen of de komst van Autocluster ook leidt tot een structureel hoger aantal getelde proefvlakken. Overigens: de forse telpiek in 2009 is deels te danken aan een grootschalige BMP-kartering in belangrijke weidevogelgebieden.

De verdeling van de proefvlakken over het land is heel behoorlijk, al zijn er wat zwakke plekken in delen van Groningen, Overijssel, Noord-Veluwe, de Achterhoek en Limburg (figuur 2). De duinstreek wordt van oudsher bijzonder goed geteld. Sommige regio's, zoals het Waddengebied en de zuidkust van Schouwen, werden in 2012 uitgebreid onderzocht in het kader van niet-jaarlijkse projecten. Voor een goede dekking van landelijk gebied en dunbevolkte streken zijn de diverse provinciale meetnetten van groot belang. Het leeuwendeel van de tellingen elders wordt uitgevoerd door vrijwilligers. Het belang van de jaarlijks actieve telgroepen in bijv. Meijndel, Berkheide, Solleveld, Nederweert, Bargerveen en de Gelderse Poort mag niet onderschat worden! Hier vinden we veel complete telreeksen, die onontbeerlijk zijn voor een goed functionerend BMP.

- A (873)
- B (401)
- R (24)
- W (350)

Figuur 2. Overzicht in 2012 onderzochte BMP-proefvlakken. De legenda geeft een aantal per type BMP-telling weer.

BMP 2003-12: de resultaten

Hoe verging het de 102 ‘gewone’ broedvogelsoorten die we middels het BMP volgen in 2012 en de voorgaande jaren? Het eerste dat bij de tienjarige trends opvalt, is het evenwicht in positieve en negatieve aantalsontwikkelingen: bij ongeveer evenveel soorten zien we een toename of juist een afname (figuur 3). Dat de groep van soorten die ongeveer stabiel bleven relatief klein is, zegt iets over de dynamiek in onze avifauna!

Sterke afname: 7 soorten

Zeven soorten deden het de afgelopen tien jaar ronduit beroerd: Patrijs, Scholekster, Zomertortel, Ransuil, Zwarte Mees, Ring-

mus en Kruisbek. De trekstrategieën van deze soorten zijn zeer divers: van uitgesproken standvogels (Patrijs) tot echte langeafstandstrekkingen (Zomertortel) en soorten met een sterk invasieve inslag (Kruisbek). Drie soorten broeden vooral in landelijk gebied (Scholekster vooral in open, Patrijs en Ringmus in meer besloten landschap), terwijl de Zomertortel hier veelal zijn voedsel zoekt. Zwarte Mees en Kruisbek zijn echte naaldhoutspecialisten.

Voor Patrijs, Zomertortel, Ringmus en Kruisbek is de vrije val kennelijk nog niet gestuit: in 2012 namen ze ook ten opzichte van het jaar ervoor fors verder af.

Putter, 22 november 2010,
Zevenaar. Foto: Michel Geven

Scholekster en Ransuil vertoonden een lichte verdere afname, terwijl de Zwarte Mees het juist wat beter deed.

Matige afname: 32 soorten

In de afgelopen tien jaar namen 32 soorten matig in aantal af. Veruit de meeste nemen al af sinds 1990 of eerder, maar er zijn uitzonderingen. Dodaars, Waterral, Roodborst en Goudhaan vertonen over de hele periode gerekend een vooruitgang die kennelijk in de laatste jaren is omgeslagen.

Ruim een kwart van de matig afgenomen soorten broedt in weide- en akkerland, terwijl loof- en gemengd bos en zoetwatermoeras ieder een vijfde voor hun rekening nemen. Ook van kenmerkende soorten van naaldbos neemt een substantieel deel af, waaronder Sperwer, Goudhaan en Kuifmees.

Bij de voedselkeus valt op dat verschillende groepen oververtegenwoordigd zijn. Het gaat om soorten die veel zaden en plantendelen in water of modder vergaren (o.a. Wintertaling, Zomertaling en Slobeend), vis en kleine waterdieren consumeren, of het moeten hebben van bodembewonende insecten en andere ongewervelden (vooral soorten van open terrein als Kievit, Grutto en Wulp).

Door de perikelen in de Sahel zit bij veel vogelaars tussen de oren dat het gros van de in problemen verkerende broedvogels tot de langeafstandstrekkers behoort. Dat beeld behoeft enige nuancering: slechts 2 van de 32 matig in aantal afgenomen soorten (Zomertaling en Grutto) overwinteren primair bezuiden de Sahara. Veel van de noordelijker overwinteraars hebben ongetwijfeld last gehad van de wat koudere winters van de laatste jaren.

De meeste soorten die sinds 2003 matig in aantal afnamen lieten van 2011 op 2012 een geringe verdere daling of stabili-

lisatie zien. Bij de 13 soorten die toenamen zijn verassend genoeg twee weidevogels van natte graslanden: Zomertaling en Slobeend. De komende jaren zullen uitwijzen of hier sprake is van een tijdelijke opleving. Ook enkele vaak op sneeuw en koude reagerende standvogels als Winterkoning, Heggemus, Goudhaan en Kuifmees deden het in 2012 wat beter, en dat ondanks het feit dat de winter van 2011/12 niet veel onderdeed voor de eraan voorafgaande.

Stabiel: 20 soorten

Zo'n 20 soorten – ruwweg een vijfde van het totaal - vertoonden tussen 2003 en 2012 een stabiele trend. Dit is soms een optelsom van tegengestelde regionale ontwikkelingen. Zo gaf de Havik in Hoog-Nederland terrein prijs, terwijl hij in het lage deel toenam.

Dertien stabiele soorten overwinteren in Europa en Noord-Afrika, de overige zeven vooral in Afrika bezuiden de Sahara. Tot die laatste groep behoren ook Wielewaal en Nachtegaal, die over een langere periode (gerekend vanaf 1990) wel degelijk afname vertoonden.

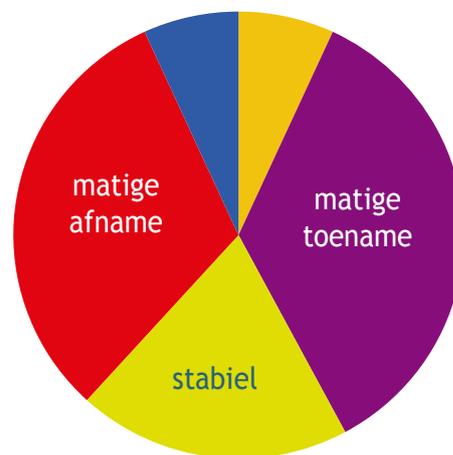
Slechts enkele soorten staan primair als zaadeters bekend. Een aanzienlijk groter deel leeft vooral van insecten en andere ongewervelden in bodem-, boom- en struiklaag.

Meer dan de helft van de stabiele soorten is te vinden in loof- en gemengd bos. Ook urbaan gebied is relatief goed vertegenwoordigd.

Ook bij stabiele soorten kunnen van jaar op jaar schommelingen optreden. Van 2011 op 2012 namen vijf soorten wat toe, terwijl er tien in aantal afnamen. Vijf in 2003-12 stabiele soorten vertoonden ook van 2011 op 2012 nauwelijks verschillen: Tafeleend, Nachtegaal, Merel, Braamsluiper en Ekster. Als we de trend op de langere termijn, vanaf 1990, in ogenschouw nemen, vertonen Nachtegaal, Braamsluiper en Ekster een matige afname en Merel een kleine toename. Als kampioen van de stabiele soorten blijft dan alleen de Tafeleend over. Bij de Merel zit nog een addertje onder het gras. De uitkomsten van het MUS-project in stedelijk gebied wijzen op een lichte afname. Door de schaarste aan BMP-

sterke
afname

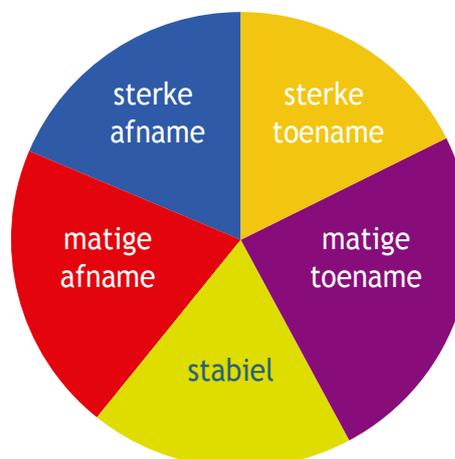
sterke
toename

Figuur 3. BMP-trends van 102 soorten broedvogels in 2003-12.

sterke
afname

sterke
toename

Figuur 4. Ontwikkeling van 102 middels het BMP gemeten soorten broedvogels van 2011 op 2012.

Baltsvluchtje Grasmus, 2 mei 2011, Meers (Li). Foto: Ran Schols

Atlas

Link met nieuwe Broedvogelatlas

Een goed geteld BMP-proefvlak is een prima hulpmiddel voor een atlasteller; zowel voor de soortenlijst als bij het maken van aantalschattingen komt het goed van pas. Omgekeerd zal het BMP straks profiteren van de atlasresultaten; we kunnen dan immers de jaarlijkse BMP-resultaten afzetten tegen een nieuwe completere momentopname van onze broedvogelstand. Atlas en BMP zijn dus verre van concurrenten, maar versterken elkaar juist.

telgebieden in de stad bleef dit tot nu toe wellicht onderbelicht. De aanstaande integratie van de MUS-data in de BMP-indexen kan hier dus straks voor een betrouwbaarder beeld zorgen.

Matige toename: 36 soorten

Een substantieel deel van de reguliere Nederlandse broedvogels deed het de afgelopen jaren behoorlijk: met 36 soorten is dit de omvangrijkste groep in de periode 2003-12. Veruit de meeste soorten zitten al sinds 1990 in de lift. Houtduif en Fitis gaven echter na 1990 een afname te zien, die na 2003 weer lichtjes in positieve zin is omgebogen. Beide soorten zitten echter nog beduidend onder het niveau van 1990.

Veel soorten vinden we vooral in loof- en gemengd bos en in struweel.

Zeven soorten van weide- en akkergebieden doen het redelijk goed. Het betreft vooral soorten van meer besloten agrarisch gebied (o.a. Buizerd en Geelgors), alleen de Gele Kwikstaart bewoont open agrarisch gebied.

Bij het voedselspectrum springen de soorten eruit die veelal foerageren op insecten en andere ongewervelden in de struik- en boomlaag, en in wat mindere mate de

bodem, naast enkele zaadeters.

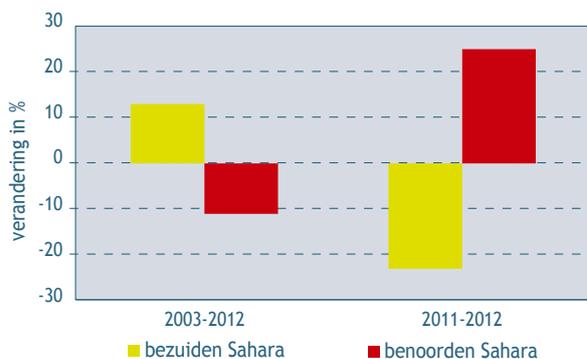
Opvallend genoeg deden liefst 12 van de 36 soorten met een redelijk positieve trend het in 2012 helemaal niet zo goed. Het gaat vrijwel uitsluitend om langeafstandstrekkingen, waarvan er vele (o.a. Rietzanger, Boerenzwaluw, Gele Kwikstaart en Sprinkhaanzanger) die het in 2011 opvallend goed verging en nu beduidend minder. Kwamen onze broedvogels in de Sahel na het broedseizoen 2010 aan in een behoorlijke natte en voedselrijke omgeving, na de broedtijd in 2011 was het er weer armoe troef met neerslagcijfers onder het langjarig gemiddelde.

Sterke toename: 7 soorten

De volgende soorten zaten in de periode 2003-12 sterk in de lift: Grauwe Gans, Krakeend, Kwartel, Halsbandparkiet, Roodborsttapuit, Grasmus en Putter. Van enkele soorten schommelen de aantallen van jaar op jaar sterk. De Kwartel is het schoolvoorbeeld van zo'n invasieve soort: de aantallen in 2012 kelderden fors ten opzichte van het zeer goede kwarteljaar 2011. De Grasmus nam over de hele linie toe, met echter een stevige val van 2011 op 2012, een gevolg van droogte in de Sahel.

Bij de Grauwe Gans blijft de trend onverminderd zeer positief, maar we zien wel een afvlakking van de groei in de oudere kerngebieden, zoals de Gelderse Poort. Het begin van een kentering?

Ontwikkelingen voor lange en korte termijn: vergelijking 2003-12 en 2011-12

Figuur 5. Ontwikkeling per winterstrategie, periode 2003-12 (geel) en van 2011 op 2012 (rood).

Figuur 4 geeft een beeld van toe- en afname van BMP-soorten in 2012 ten opzichte van het eraan voorafgaande jaar. Net als bij de tienjarige vergelijking (figuur 3) bestaat er een redelijk evenwicht tussen toe- en afnames. Dat het aandeel van sterk toenemende soorten hoger uitvalt, is logisch. Grote jaarlijkse verschillen middele immers vaak uit over een periode van tien jaar.

Over de laatste tien jaar bezien nemen soorten van weide & akker, naaldbos en kwelder meer af dan toe, terwijl kenmerkende soorten van loof- & gemengd bos en van struweel gemiddeld juist in de lift zitten. Wie alleen de cijfers van 2011 en 2012 vergelijkt, ziet dat laatste niet terug;

soorten van struweel en loofbos doen het nu wat minder, terwijl soorten van weide & akker het juist iets beter doen. Bij de trends per voedselbron valt op dat veel goed boerende soorten te vinden zijn onder de graseters en de insecteneters van de boom- en struiklaag. Van die positieve lange termijn-ontwikkeling aangaande insecteneters was bij de vergelijking 2010-11 niets terug te zien. De trend van de graseters bleef onverminderd positief. Consumenten van bodembewonende insecten en dergelijke vertonen op de lange termijn een afname en kenden van 2011 op 2012 een kleine opleving. Opvallend is verder de (weliswaar bescheiden) negatieve trend van vleeseters, zowel op de korte als op de lange termijn.

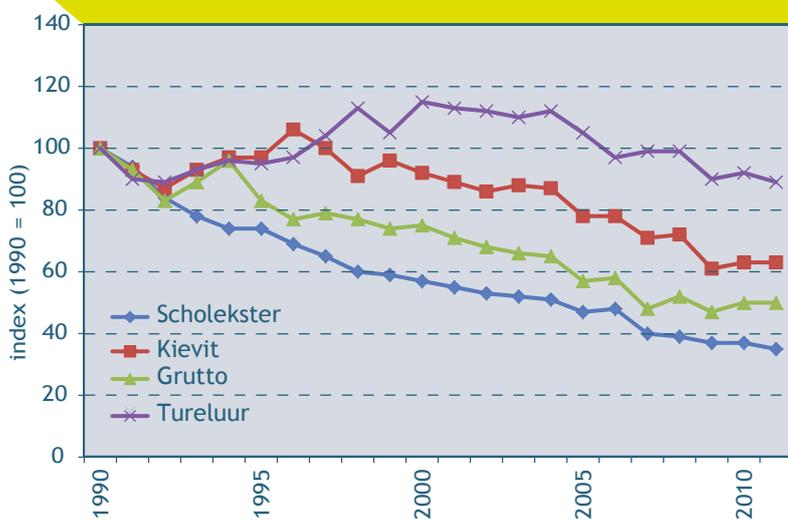
Aanpassing weidevogelcijfers 2011

Onlangs berichtten we in de Weidevogelbalans en Sovon-Nieuws (2013/1) over een lichte opleving van de weidevogelstand in 2011.

Mét het voorbehoud dat het nog te vroeg was om te spreken van een kentering in de decennialange achteruitgang. We hebben geconstateerd dat in de verwerking van de data uit 2011 een fout is ontstaan. Deze fout is inmiddels gecorrigeerd. De correctie noopt tot een herziening van de indexen van Kievit, Grutto en Tureluur. Zie hiervoor de onderstaande figuur (voor de volledigheid is ook de trend van de Scholekster gepresenteerd). De Kievit en Grutto lijken zich in de laatste drie jaren wat te stabiliseren. De bijgestelde cijfers rechtvaardigen niet langer, in tegenstelling tot het eerder geschetste beeld, een vermoeden van licht herstel.

Later dit najaar presenteren we de cijfers tot en met 2012.

In onder andere Sovon-Nieuws zullen we verder ingaan op de weidevogeltrends. Sovon betreft het ten zeerste dat deze fout in de cijfers is geslopen en heeft de procedures daarom verder aangescherpt.

Herziening van de indexen van Kievit, Grutto, Tureluur en de Scholekster.

Al met al valt op dat soorten van open habitats het gemiddeld genomen slechter vergaat dan soorten van meer besloten landschappen. Qua voedselbron moeten vooral soorten die leven van bodembewonende insecten en andere ongewervelden, bodemdieren van het getijdengebied en gewervelde landdieren op hun tellen passen. Duidelijk beter vergaat het de graseters, de consumenten van zoetwater-bodemdieren en de forse groep van broedvogels die het vooral moeten hebben van boom- en struikbewonende insecten.

Onze broedvogels houden er diverse overwinteringsstrategieën op na. Een belangrijk verschil is het al dan niet over de Sahara trekken. Bezien over de afgelopen tien jaren doen BMP-soorten die ten zuiden van die immense zandbak de winter doorbrengen het behoorlijk goed, terwijl de overwinteraars in Europa en mediterrane streken iets in de min zitten. De vergelijking tussen 2011 en 2012 toont een heel ander beeld: de Sahara-passanten krijgen een flinke tik, terwijl noordelijker overwin-

teraars het behoorlijk goed deden, ondanks de voorgaande frisse winter.

Veel Afrikaanse overwinteraars zijn bos- en struweelbewonende insectenetters. Bepalend voor de korte termijn-afname van deze soorten zijn waarschijnlijk niet zozeer de omstandigheden in onze bossen en struwelen, maar de mindere omstandigheden in het overwinteringsgebied. Ziedaar de link tussen ons voorjaarsconcert en de problemen in Afrika!

> sovon.nl/bmp

● Jan-Willem Vergeer (Sovon)
& Calijn Plate (CBS)

Roodkopkluwvier, 14 juli 2013,
Broeksterwâld-Bilebroek.

Foto: Remco Been

Veertig jaar Sovon

In 2013 is Sovon vier decennia oud. Dat laten we niet onopgemerkt voorbijgaan. Op een vaste plek op de website wordt dit jaar regelmatig teruggekeken op deze periode.

Naast een schets van het tijdsbeeld passeren bijzondere gebeurtenissen de revue, krijgen de vogels van toen en nu aandacht en komt iemand aan het woord die over de betreffende tijd veel te melden heeft.

Lezers worden uitgenodigd om te reageren en/of oude foto's in te sturen.

Leuk voor wie de 'goede oude tijd' zelf heeft meegemaakt, of juist wat wil lezen over een onbekend tijdperk. Ga naar: www.40jaarsovon.nl.

Uiteraard zullen we ook op de Landelijke Dag stilstaan bij het julileum.

Roodkopklauwier: een fraaie soort uit het zuiden

Ruim een halve eeuw geleden broedde het laatste paartje Roodkopklauwieren in ons land. Hoe vergaat het de soort sindsdien? Het samenvoegen van alle beschikbare gegevens vanaf 1957 geeft inzicht in het voorkomen van deze fraaie klauwier.

Determinatie

Adulte Roodkopklauwieren zijn met hun 'zwart-witte' uiterlijk en roodbruine kruin en nek eenvoudig te herkennen. Adulte mannetjes verschillen van adulte vrouwtjes door een zwarte mantel (donkergrijs bij vrouwtjes), een donkerder roodbruine kruin en nek, een kleinere lichte teugelvlek en het meestal ontbreken van lichte delen rond het oog. Eerstejaars vogels hebben een grijsbruine bovenzijde met opvallend contrasterende schouderveren (bij Grauwe Klauwier meer roodbruin met weinig contrast). De ondersoort Balearische Roodkopklauwier van o.a. de Balearen, Corsica en Sardinië heeft als adult (vrijwel) geen lichte vlek op handpenbasis en een kleinere witte schoudervlek.

Broedgebied steeds zuidelijker

In de broedtijd is de Roodkopklauwier een soort van open, vaak in cultuur gebrachte landschappen met struiken en bomen of boomgaarden. Net als andere klauwieren jagen Roodkopklauwieren vanaf een uitkijkpunt en leggen ze voorraden aan van vastgeprikte prooidieren: grote insecten, kleine zangvogels, amfibieën en reptielen.

Tot een halve eeuw geleden broedde de soort in ons land. Het laatste zekere broedgeval vond plaats in 1956 in Eijsden Lb. De meeste broedgevallen in de 20^e eeuw vonden plaats in Midden- en Zuid-Limburg maar pogingen zijn bekend noordelijk tot Gaasterland Fr (1929) en Texel (1952). In Limburg broedde de soort in ten minste 19 jaren in 1900-1956 met zekerheid (nestvondst, uitgevlogen jongen). Al in 1926 werd vermeld dat de soort in Limburg in aantal zeer achteruitging en op sommige plaatsen als broedvogel verdwenen was.

De Roodkopklauwier behoort eveneens tot de voormalige broedvogels in Noordrijn-Westfalen (laatste broedgeval 1961) en de aan ons land grenzende Belgische provincies (laatste in Limburg 1966). In de Gaumestreek in het uiterste zuidoostpunt van Wallonië, waar in 1996-97 nog ten minste 18 broedgevallen bekend werden, is de soort ook (vrijwel) uitgestorven met in 2007 nog slechts één broedgeval. In 2005 vond hier een opmerkelijk (succesvol) broedgeval plaats van een Grauwe Klauwier gepaard met een hybride Grauwe Klauwier x Roodkopklauwier.

Het huidige verspreidingsgebied reikt van Midden- en Zuid-Europa en Noordwest-Afrika oostelijk tot in de Kaukasus en Iran. De dichtstbijzijnde, regelmatig bezette broedgebieden liggen in de zuidhelft van Frankrijk (rond 10.000 paren). De Europese populatie bedraagt minstens 480.000 paren, met sinds 1996 een licht afnemende tendens.

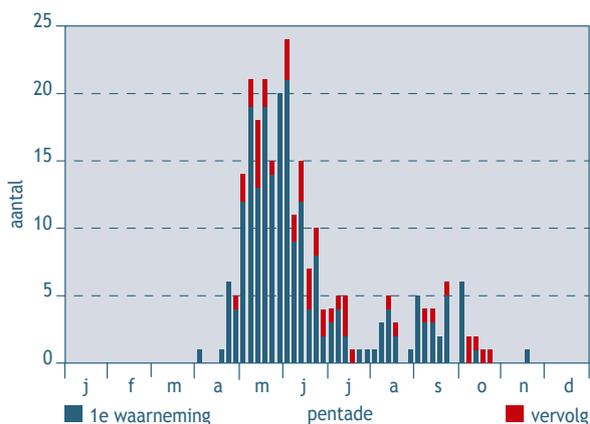
Roodkopklauwieren trekken vanaf augustus tot in oktober naar de Afrikaanse wintergebieden in en zuidelijk van de Sahel. Vanaf half april beginnen de vogels zich weer in de broedgebieden te vestigen.

Drie databases gecombineerd: 208 gevallen

Waarnemingen vanaf 1957 zijn beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). In 2003 was de soort 'niet zeldzaam genoeg' meer om nog te worden beoordeeld en sindsdien worden waarnemingen gevolgd in het kader van het Bijzondere Soorten Project (BSP) van Sovon. Aanvaarde gevallen van de CDNA zijn aangevuld met waarnemingen uit de databases van het BSP en Waarneming.nl (tot en met 30 juni 2013). Na bewerking van deze gecombineerde database, waarbij dubbele waarnemingen en vervolgwaaarnemingen zo goed mogelijk eruit gefilterd zijn, bleven 208 'gevallen' over uit 1957-2013. Vijf waarnemingen van solitaire Balearische Roodkopklauwieren die in mei-juni steeds één dag pleisterden (1957, 1983, 1993, 1999 en 2000; CDNA / www.dutchavifauna.nl) zijn eveneens in de database opgenomen.

Seizoenspatroon, verblijfsduur en leeftijd

Ruim driekwart van de Roodkopklauwieren in Nederland wordt gezien tijdens de voorjaarstrek, vooral in mei (46% van alle waarnemingen sinds 1957) en juni (26%) (figuur 1). Vermoedelijk gaat het daarbij om Franse of Spaanse vogels die op weg naar de broedgebieden 'doorschieten' naar noordelijk Europa. Tijdens de najaarstrek (hier vanaf 1 juli) worden de meeste exemplaren gemeld in augustus (5%) en september (8%). Een opvallend vroege vogel werd gezien op 1 april 1967 in Lienden Gl; de tweede ooit was een vrouwtje op 18 april 1988, Berkheide ZH. De enige vogel in november, een adult, pleisterde op 19 november 1975 nabij Zaandam NH en deze

Figuur 1. Roodkopklauwier. Seizoenspatroon in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de pentade (vijfdaagse periode) waarin de vogel werd ontdekt (eerste waarneming) en de overige periode waarin dezelfde vogel aanwezig was (vervolgwaarneming).

Figuur 2. Roodkopklauwier. Verspreiding in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen waarnemingen in het voorjaar (tot en met 30 juni) en het najaar (vanaf 1 juli).

november 1975 nabij Zaandam NH en deze was daarmee bijna een maand later dan de laatste ooit in oktober (juveniel van 3-24 oktober 2010 op Texel).

In het voorjaar werd 72% van de 161 Roodkopklauwieren maar één dag aangetroffen. Tien exemplaren pleisterden minimaal 10 dagen, met als 'recordhouders' een vrouwtje in Berkheide van 25 juni tot en met 15 juli 2002 (21 dagen) en een tweede kalenderjaar man in Nationaal Park Zuid-Kennemerland NH van 14 tot en met 29 juni 1997 (16 dagen). Een eerder vermelde jonge vogel die 22 dagen op Texel verbleef in oktober 2000 is de enige die minimaal 10 dagen in het najaar aanwezig was (de tweede was een vogel in juli 2013 in Friesland vanaf 12 juli; niet in figuur 1-3 opgenomen). Bij 30 van de 47 najaarsgevallen (64%) werd de vogel slechts één dag aangetroffen. Gemiddeld pleisteren vogels in het voorjaar 2,3 dagen in ons land en in het najaar 2,6.

Van 85 voorjaarsvogels is de leeftijd bekend: 62 adulten (73%) en 23 tweede kalenderjaarvogels (27%). Van de najaarsvogels werd bij 32 exemplaren de leeftijd opgegeven: 13 adulte vogels (41%), 2 vogels in tweede kalenderjaar (6%) en 17 juveniele of eerste kalenderjaar vogels (53%).

Een solitaire vogel en meestal langs de kust

Roodkopklauwieren worden in ons land aangetroffen in typisch klauwierenbiotoop;

open gebieden met verspreide struiken, inclusief boerenland (figuur 2). Sinds het uitsterven van de soort als broedvogel is het vrijwel niemand gelukt meerdere Roodkopklauwieren samen te zien in ons land.

In het voorjaar is 52% van de vogels gezien langs de Noordzeekust van de Waddeneilanden tot Zeeland. In het najaar ligt het aandeel hier nog iets hoger (60%). Limburg is bij de najaarswaarnemingen (21% van het landelijk totaal) beter bedeed dan het voorjaar (7%).

Steeds meer en steeds vroeger?

Vanaf 1986 is de Roodkopklauwier ieder jaar in ons land gemeld (figuur 3) en vanaf 2003 wordt de soort vanwege de toename van het aantal waarnemingen niet langer beoordeeld door de CDNA. Die toename heeft ook na 2003 doorgezet, alle jaren met 8 of meer exemplaren zijn deze eeuw vastgesteld. In 2013 werden in het voorjaar 7 vogels ontdekt en de achtste pleisterde in juli in Friesland. De toename zal mede veroorzaakt worden door meer aandacht voor zeldzame vogels (incl. sneller doorgeven van een waarneming), het beter documenteren ervan en een betere inzameling van gegevens.

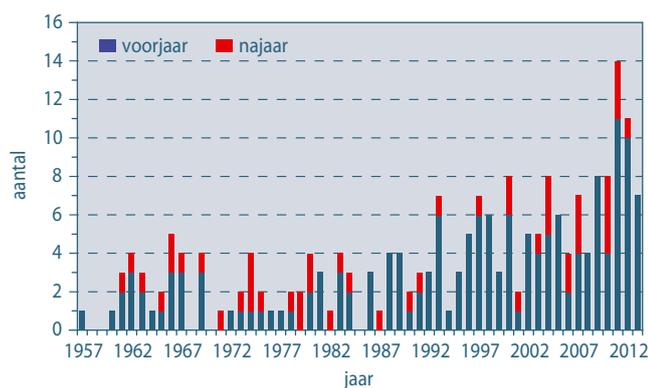
De laatste jaren lijkt de soort bovendien eerder in ons land te arriveren in het voorjaar (figuur 4). In

deze figuur is steeds gekozen voor tijdvakken met 32 of 33 gevallen (zie figuurbij-schrift). In het laatste tijdvak (2010-12), en in mindere mate het voorlaatste tijdvak (2003-09), ligt de datum waarop 10% en 25% van de vogels aanwezig was ('aan-komst') vroeger dan voor die tijd. De medi-ane datum laat geen duidelijke vervroeging zien.

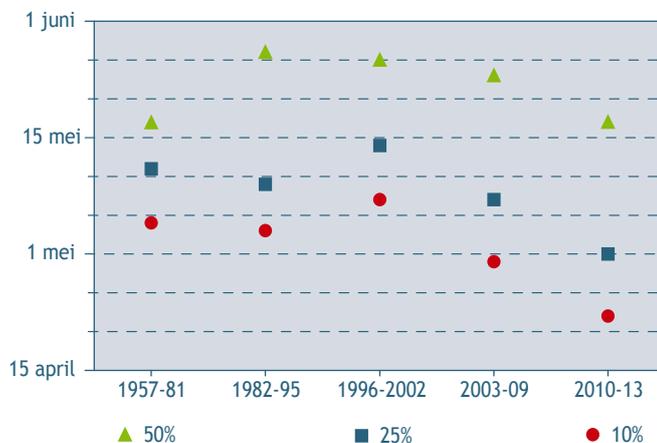
De (waarschijnlijke) vervroeging van de aankomst van Roodkopklauwieren in ons land is opmerkelijk bij een soort waarvan de broedgebieden zich nog steeds in zuidelijke richting terugtrekken.

> sovon.nl/bsp

● Arjan Boele & Erik van Winden

Figuur 3. Roodkopklauwier. Aantal vogels in 1957-2013, waarbij onderscheid is gemaakt tussen waarnemingen in het voorjaar en het najaar. Van 2013 is alleen het voorjaar opgenomen.

Figuur 4. Aankomst Roodkopklauwier in Nederland. Weergegeven is het moment waarop 10%, 25% en 50% (mediane datum) van de vogels in het voorjaar aanwezig was (1 april tot en met 30 juni). In ieder tijdvak zijn 33 (2003-09) of 32 (overige) Roodkopklauwieren gemeld.

Roodkopklauwier, 16 augustus 2013, Broeksterwâld-Bilebroek. Foto: Marcel van Kammen

Nieuw ganzenseizoen in de startblokken

Kleine Rietgans tussen Kolganzen, 16 februari 2013, Polder Oosterend, Terschelling. Foto: Arie Ouwerkerk

Op het moment dat deze Sovon-Nieuws in de bus valt zullen de eerste ganzen uit noordelijke broedgebieden zijn gearriveerd. De komende winter staat hen in Nederland een aantal veranderingen in het ganzenbeleid te wachten. Voor dat doel werd door Sovon in de afgelopen zomer de meest actuele verspreiding in kaart gebracht.

Ontwikkelingen ganzenopvang

Sinds de invoering van het zogenaamde Beleidskader Faunabeheer in 2005/06 hebben de in ons land overwinterende ganzen de beschikking over ongeveer 80.000 ha opvanggebied, bestaande uit zowel boeren(gras)land ('foerageergebied') als natuurgebied. In deze opvanggebieden worden de vogels met rust gelaten, terwijl in het omringende 'gangbare' landbouwgebied enkele soorten met behulp van afschot verjaagd mogen worden.

In de praktijk bleek de mate van concentratie van ganzen in de opvanggebieden echter tegen te vallen. Resultaten van de landelijke ganzentellingen van 2011/12 laten zien dat van de vier relevante soorten (Kleine Rietgans, Kolgans, Grauwe Gans en Brandgans) in totaal 59% van de gansdagen in de opvanggebieden werd doorgebracht. Dit aandeel is vergelijkbaar met de eerste drie jaren van het beleidskader (57-60% gansdagen in opvanggebied) en gegevens uit 2010/11 (55%). Hoewel het beleidskader in 2011/12 zeven jaar operationeel was, trad er dus geen groei op van het aantal pleisterende ganzen binnen de opvanggebieden. Drie factoren (eventueel in combinatie met elkaar) worden daarvoor verantwoordelijk geacht: (1) verdere toename van de aantallen overwinteraars sinds de modelberekeningen die ten grondslag liggen aan de omvang van de opvanggebieden, (2) onvoldoende verschil tussen opvanggebied

en gangbaar landbouwgebied wat betreft rust en verstoring, en (3) gebrek aan opvangcapaciteit en/of minder optimale locaties voor opvanggebieden in de regio.

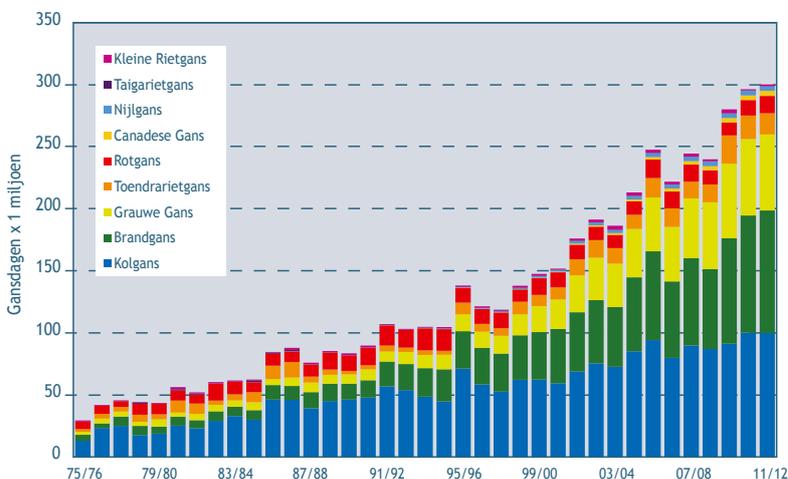
De hierboven gemelde toename geldt overigens niet voor alle soorten. Het aantal Kleine Rietganzen nam de afgelopen jaren duidelijk af (terwijl het gebruik van opvanggebieden niet groeide), en het aantal Kolganzen stabiliseerde. Alleen Grauwe Gans en Brandgans

namen sinds 2005 nog duidelijk toe. Beide soorten namen in 2011/12 ruim de helft (53%) van het aantal gansdagen bij de wintertellingen voor hun rekening (figuur 1). In 1990/91 bedroeg dit aandeel nog maar 25%. De omvang van de Russisch/Baltische/Noordzeepopulatie van de Brandgans zal momenteel waarschijnlijk rond de 1 miljoen dieren liggen, uitgaande van de meest recente populatieschatting van 770.000 ex. in 2007/08 en een jaarlijkse groei van de populatie van 5-8%. Van deze populatie overwinterde de laatste winters ruim 70% in ons land. In meerderheid gaat het dan om broedvogels uit Noord-Rusland; het aandeel van de Nederlandse broedpopulatie in de flyway bedraagt maar rond 5%.

Actuele verspreiding in kaart gebracht

De beheersovereenkomsten van het 'oude' Beleidskader lopen af en in het kader van het ganzenakkoord van de Ganzen7 en de provincies (inmiddels omgedoopt tot G19) worden nu andere afspraken gemaakt voor het beleid ten aanzien van overwinterende ganzen, en wordt bekeken waar rustgebieden het beste kunnen worden aangewezen. In opdracht van het Faunafonds is een actueel overzicht gemaakt van de verspreiding van een aantal ganzensoorten in Nederland (figuur 2). Daarbij is uitgegaan van de eerdere vier soorten van het Beleidskader, aangevuld met Toendrarietgans en Rotgans. Bij Kleine Rietgans, Kolgans, Brandgans en Rotgans zijn alle tellingen toegekend aan grasland, bij Grauwe Gans en Toendrarietgans aan zowel grasland als bouwland (zie voor details omtrent methode link naar rapport onderaan). De ganzendichtheden laten de bekende zwaartepunten in de verspreiding zien, onder andere in het Waddengebied, Friesland, Noord-Holland, het rivierengebied en Zeeland. Donkerrode arealen geven de gebieden aan waar hoge dichtheden aan ganzen voorkomen, maar die buiten de tot dusverre gehanteerde begrenzing van opvanggebieden liggen. In het rapport zijn ook gedetailleerde kaartbeelden per provincie opgenomen.

Vier influxen van Witbuikrotganzen op rij Binnenkort komt een nieuw overzicht beschikbaar van het voorkomen van Witbuikrotganzen in Nederland. Voor veel

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van overwinterende ganzen in Nederland sinds 1975/76 (periode september tot en met mei). Weergegeven is het aantal gansdagen per soort.

ganzentellers zijn Witbuikrotganzen krenten in de pap bij de maandelijkse tellingen. In de vier laatste winters werden er meer gezien dan gebruikelijk. In 2010/11 ging het zelfs om 907 vogels: het grootste aantal tot dusver in Nederland (figuur 3). Zelfs in de afgelopen winter 2012/13 werden nog meer dan 100 vogels geregistreerd (voorlopig aantal), ondanks de duidelijk minder koude omstandigheden dan in de drie winters ervoor.

Uit een artikel dat later dit najaar verschijnt in nummer 63 van Wildfowl blijkt dat er sinds 1978/79 in 12 van de 35 winters meer dan 100 Witbuikrotganzen in ons land verschenen. Opvallend daarbij: op grond van kleurringaflezingen bezocht een aantal vogels ons land in meerdere winters (8 van de sinds 1990 in totaal 34 afgelezen individuen, gegevens P. Clausen/Universiteit van Arhus, Denemarken). Kennelijk houden ze Nederland als vast uitwijkadres in gedachten als het op de reguliere pleisterplaatsen in Denemarken (of Engeland) te bar wordt. In de afgelopen koude winters voren veel Deense wateren dicht en verdwenen alternatieve voedselbronnen op land onder de sneeuw. De meest bekende van deze groep is 'wit TI', een vrouwtje dat in februari 1991 in Engeland werd geringd als eerstejaars. Deze vogel bezocht ons land voor het eerst in hetzelfde winterseizoen, in maart 1991 op Texel, en keerde vanaf de influx in 1995/96 in acht winters terug naar Nederland. Ze werd tijdens alle vier recente winters gezien, meestal op stranden in Zuid-Holland, en eenmaal op Wieringen. In tussenliggende winters werd de vogel ook in het reguliere overwinteringsgebied of op voorjaarspleisterplaatsen in Denemarken gezien. In vier van de acht winters dat ze in Nederland verscheen, bracht ze jongen mee, zodat ook een nieuwe generatie Witbuikrotganzen Nederland heeft leren kennen. Bij de laatste waarnemingen in de afgelopen winter was ze inmiddels 22,5 jaar oud. Zoals een foto uit 2009 laat zien, lijkt ook de kleurring z'n langste tijd gehad te hebben.

> sovon.nl/watervogeltelling

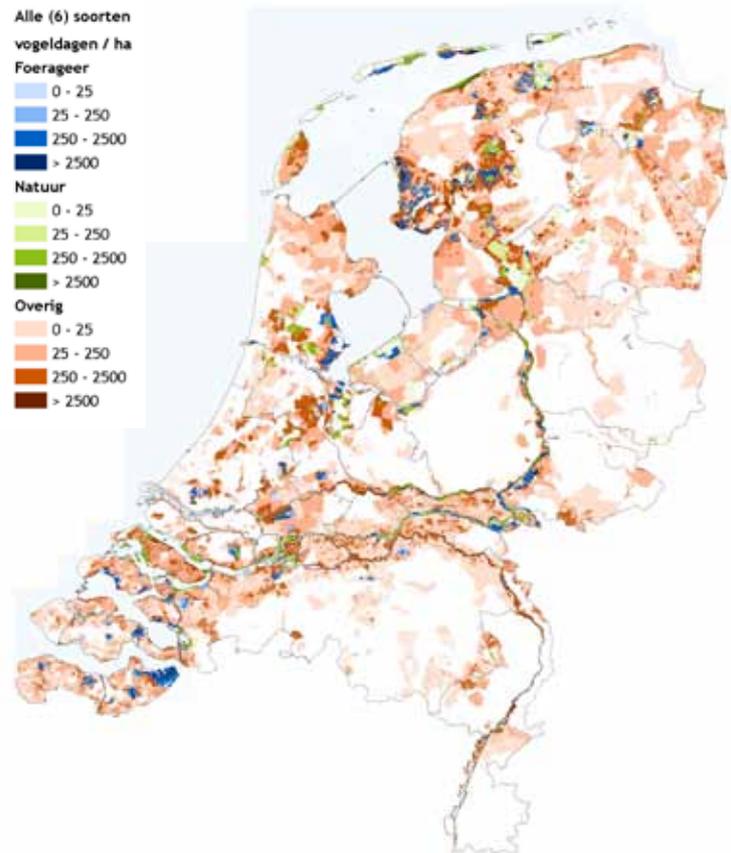
● Kees Koffijberg

Links naar recent verschenen ganzenrapporten

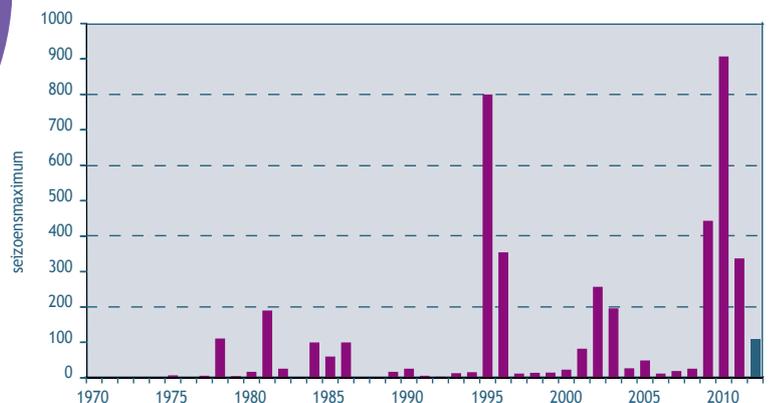
Evaluatie opvang Beleidskader
Faunabeheer: <https://www.sovon.nl/ganzenfoerageergebieden-2011-12>

Actueel overzicht verspreiding:
<https://www.sovon.nl/verspreiding-van-ganzen-2007-2012>

Witbuikrotganzen wit TI
met kleurringen,
27 december 2009,
Ter Heijde strand.
Foto: Roland Wantia

Figuur 2. Verspreiding van zes soorten ganzen in Nederland (zie tekst) in de periode 2007/08 - 2011/12, uitgedrukt in kolgansdagen per hectare en opgesplitst naar foerageergebied, natuurgebied (beide opvanggebieden binnen huidige Beleidskader Faunabeheer) en overige gebieden. Het begrip kolgansdagen is gebruikt om de verschillen in grootte (en dus voedselbehoefte) tussen de soorten vergelijkbaar te maken; alle soorten zijn op grond van hun lichaamsgewicht omgerekend naar een Kolgans. Voor de meeste soorten werden tellingen van oktober tot en met maart gebruikt, voor Brand- en Rotgans ook april-mei.

Figuur 3. Seizoensmaxima van Witbuikrotganzen in Nederland sinds 1970, gebaseerd op gepubliceerde overzichten, ganzentellingen en losse waarnemingen op www.waarneming.nl en www.telmeel.nl/BSP-nb (voor gedetailleerd bronnen zie Koffijberg et al. 2013 - Wildfowl 63). Aantal voor 2012/13 is nog voorlopig.

Arend van Dijk met deelnemers
cursus BMP, juni 2013.
Foto: Wilma van Boekel

Cursusnieuws: 53 broedvogeltellers geslaagd

In het voorjaar van 2013 werden er verschillende BMP-cursussen gehouden. Ook cursussen over MAS en MUS gingen op verschillende plaatsen in het land van start.

Nieuwe tellers opgeleid

In de Onlanden, de Biesbosch en West-Friesland gingen vogelaars op pad om de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) onder de knie te krijgen. Tijdens de cursusavonden werd de theorie uitgelegd en oefenden ze met het invoeren van hun telling. De leerzame avonden werden afgewisseld met veldbezoeken, waarbij de cursisten in groepjes op pad gingen met ervaren broedvogeltellers. Tseard Mulder van de cursus in de Onlanden over het praktische deel: "Het uitwisselen van ervaringen tijdens het veldwerk was erg belangrijk." Opgeteld slaagden 53 cursisten voor de BMP-cursus, een resultaat waar we blij mee zijn. In de toekomst kunnen ze zelfstandig een plot tellen. Er werden ook andere cursussen gegeven, zoals die in Friesland voor het Meetnet Agrarische Soorten (MAS). Met deze nieuwe cursus als start kan het jonge meetnet verder worden uitgerold in de provincie.

Groen en Doen

Het cursuswerk kreeg een mooie impuls dankzij subsidiëring vanuit het programma

Groen en Doen. Hierdoor konden we enkele cursusavonden beleggen in verschillende grote steden voor het stadsvogelmeetnet MUS. Tijdens deze avonden gaven we informatie over de telresultaten in de betreffende stad en werd de methode uitgelegd. Aansluitend gingen de cursisten op pad om te oefenen met een telling. Ook hier bleek het praktijkdeel weer belangrijk. Vragen zoals "Tel je ook die hoge Gierzwaluwen?" en "Is dat nou een jong Waterhoentje?" kregen meteen een antwoord.

Ook waren er verschillende instructieavonden over BMP voor beginnende tellers. In sneltreinvaart werden zij ingewijd in de telmethode en het invoeren van de gegevens via de autoclustermodule. Ook uitermate nuttig waren de zogenaamde 'opfriscursussen'. De BMP-opfriscursus is nieuw in het cursusaanbod en bedoeld voor tellers die nog niet zo lang meedoen met het project. Vragen vanuit de praktijk kunnen zo efficiënt en goed worden beantwoord. Zo levert de vraag over de methode om broedende Grauwe Ganzen te tellen altijd discussie op.

In totaal werden meer dan 300 mensen opgeleid binnen het programma Groen en

Doen. Dit programma loopt ook de komende tijd nog door.

Lezingen en cursussen

Ons lezingen- en cursusaanbod is nu ook online te vinden op www.sovon.nl/cursussen en www.sovon.nl/lezingen. In het najaar is het voor de werkgroepen vaak de tijd om naar hun programma te kijken en wellicht past daar een lezing of (opfris) cursus van Sovon in.

> sovon.nl/cursussen

● **Albert de Jong**
(albert.dejong@sovon.nl)

Limosa 86-2

Artikelen:

- Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding (R. Lensink e.a.)
- Start van de nazomertrek van Purperreigers uit het Groene Hart (J. van der Winden e.a.)
- Dispersie en zwerfgedrag van Huismussen in Leek en Lettelbert (R. Oosterhuis)
- Korte bijdragen:
- Waterpieper toont zich een begenadigd visser (C. Fikkert)
- Sovon:
- De introductie van Autocluster in het Broedvogel Monitoring Project (A.J. van Dijk e.a.)

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek en recensies van nieuwe vogelboeken

Verwacht in één van de volgende nummers:
Themanummer akkervogels, Themanummer zenderonderzoek, doortrek van Bokjes, Hout-snippen in de winter, vroeger broedende broedvogels, zeldzame vogels in Nederland en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra, Sovon, Posthoornsteeg 1C, 8911 AS Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl
Leden van de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU) ontvangen Limosa en Ardea automatisch, neem contact op met Erwin de Visser, nou leden-admin@gmail.com (www.nou.nu). Leden van Sovon kunnen een combi-abonnement afsluiten voor Limosa, neem contact op met info@sovon.nl.

ARAGON Naturreizen

Vogelreizen Spanje 2014:

NIEUW: Nieuwjaarsreis NO-Spanje, 2013/2014
Extremadura winter, 05 t/m 09 februari 2014
Ebro Delta & Aragón, 02 t/m 08 maart 2014
NIEUW: Zuid-Portugal, 29 maart t/m 05 april 2014
Extremadura & Gredos, 20 t/m 27 april 2014
La Mancha & Cabañeros, 03 t/m 09 mei 2014
Pyreneën & Ordesa, 31 mei t/m 07 juni 2014
Madeira (Portugal), 11 t/m 18 september 2014

Fotoreizen: gieren+, individueel v.a. euro 395.
groepsreizen: januari, juni, juli 2014

Vakantiehuisen in de Spaanse Pyreneën.

www.aragonnatuur.com

Vogelreizen met Kees Woutersen: 026 - 3724344

Als jonge jongen leerde hij het vogelsringen van zijn vader. Jaren later is sternenonderzoeker Derick Hiemstra (Drachten, 1973) een cruciale schakel in een van de meest spectaculaire ontdekkingen van het jaar.

Op eieren lopen in Eemshaven

‘Kijk je goed uit? Ze kunnen echt overal liggen!’ Derick Hiemstra is om meerdere redenen wat huiverig om buitenstaanders mee te nemen in de sternkolonie op het industrieterrein van Eemshaven. Zelf heeft hij een nagenoeg feilloos zoekbeeld ontwikkeld voor de gecamoufleerde eitjes van de sterns, maar voor de zekerheid wijst hij de nesten waar we dicht langs lopen nog eens extra aan. We zijn op weg naar een nest van een Noordse stern waarvan Hiemstra weet dat een reeds geringde vogel gepaard is met een ongeringd exemplaar. ‘Die hoop ik straks ook van een kleurringetje te kunnen voorzien.’

Goed vogelonderzoek is werk van lange adem, Hiemstra weet dat als geen ander. Sinds 2007 heeft hij het project *Recapturing Adults for Survival*, kortweg RAS van het Vogeltrekstation onder zijn hoede voor zover het de Visdief en de Noordse Stern betreft. Jaar in jaar uit ringt hij sterns met gekleurde en gecodeerde ringetjes in hun kolonies, niet alleen deze in Eemshaven, maar ook in Delfzijl. En jaar in jaar uit probeert hij de vogels weer in het vizier te krijgen om zo hun burgerlijke stand in kaart te brengen. ‘Ik heb in al die jaren 1.800 sterns geringd. Een enorm groot deel zie ik in de jaren daarop weer terugkeren naar hun Groningse nesten.’

Het was precies die ervaring die onderzoeker Jan van der Winden zocht toen hij in 2011 bedacht dat hij de meest spectaculaire aller trekvogels, de Noordse Stern wilde voorzien van kleine dataloggertjes. Van der Winden: ‘Een vogel van ongeveer een ons kun je nog niet van zenders voorzien, maar een loggertje van een paar gram is wel mogelijk. Die apparaatjes slaan alleen de informatie over licht en donker op in combinatie met de tijd. Uit die twee gegevens kun je met een nauwkeurigheid van 200 kilometer de plek op aarde bepalen. De daglengte zegt wat over de breedtegraad, terwijl het tijdstip van zonsopkomst en ondergang je vertelt op welke lengtegraad je bent. Maar om die informatie vervolgens te pakken te krijgen moet je de vogel wel weer terugvangen. En als er iemand is die dát moest kunnen, was het Derick Hiemstra.’

Financiers voor het onderzoek kon Van der Winden helaas niet krijgen, maar het idee was te spannend om te laten liggen. Vandaar dat hij uit eigen zak zeven ‘geolocators’ betaalde en samen met ‘collega-vrijwilligers’ Hiemstra en Ruben Fijn even zoveel Noordse sterns ving die hij de minuscule apparaatjes aan een ringetje om hun poot meegaf.

‘Het vangen van de Noordse sterns in het broedseizoen van 2012 was daarmee ineens een heel stuk spannender’, herinnert Hiemstra zich. ‘Ik zet altijd kleine stokjes bij de nesten waar ik

al vogels van heb gevangen. Op een gegeven moment stonden er al meer dan 80 stokjes in de kolonie van ongeveer 200 nesten van Noordse sterns, en nog had ik daar geen geolocator teruggevangen. Maar ik had ze al wel gezien. En ook fotografe Ana Buren van Avifauna Groningen had al vogels met loggertjes gefotografeerd. Uiteindelijk was nummer 86 raak! De eerste logger was teruggevangen.’

Aan het eind van het broedseizoen 2012 had Hiemstra nota bene alle zeven geloggerde vogels weer in handen gehad. ‘Een uitzonderlijke prestatie’, benadrukt Jan van der Winden. Je moet je vogels echt goed kennen om ze allemaal terug te vinden.’ Twee vogels hadden helaas geen apparaatje meer aan hun poot, maar van de andere vijf konden de onderzoekers het ringetje met de ‘gouden chip’ weer oogsten. De informatie die eruit kwam was nog verrassender dan ze konden bedenken. Hiemstra: ‘Uit eerder onderzoek met loggertjes was al bekend dat Noordse sterns uit Groenland in een soort ‘achtje’ over de Atlantische Oceaan op en neer vliegen naar de Zuidpool. Onze vogels, alle vijf, vlogen

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiter maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. De foto's zijn ook van Rob Buiter.

bij Zuid Afrika naar het oosten en bleven midden op de Indische Oceaan een tijdje hangen bij het eiland Amsterdam.

Vervolgens vlogen ze door naar Australië en Tasmanië om ieder op een eigen plek af te buigen naar het zuiden. De record vogel, het vrouwtje 'W31', vloog zelfs door naar Nieuw-Zeeland om daar pas naar de Antarctische kust te vliegen. In de loop van de zuidelijke zomer trokken ze vervolgens naar het westen om rond maart weer noordwaarts te komen, naar de Groningse broedgebieden.

Geschiedenis

Op de weblog van Avifauna Groningen beschreef Hiemstra de tocht van 'zijn' vogels al met een knipoog naar de Groningse ontdekkingsreiziger Abel Tasman en andere illustere figuren uit de geschiedenisboeken. 'Mijn vader Tseard die mij het ringen leerde was van beroep geschiedenisleraar, vandaar', lacht Hiemstra. 'Wij hebben de loggertjes in 2011 aangebracht, precies 100 jaar nadat de Noor Amundsen voor het eerst de geografische Zuidpool bereikte. Maar er zijn dus meer parallellen. De vogels hebben in grote lijnen een vergelijkbare route gevolgd als Abel Tasman. En zoals de scheeps-journaals van Tasman zijn reis beschreven, zo hebben wij dat met onze geolocators voor de vogels gedaan.'

Uit de analyses van de loggerdata blijkt dat de vogels een tocht hebben gemaakt van bijna 50.000 kilometer. Reken je de uitgebreide tochten op de tussenstops mee, dan vlogen ze zelfs een gemiddelde van 90.000 kilometer; meer dan twee keer de omtrek van de aarde! Dit absolute wereldrecord op het onderdeel langeafstandtrekken is door Ruben Fijn, samen met Hiemstra en Van der Winden beschreven in het jongste nummer van *Ardea* (101 (1): 3 - 12).

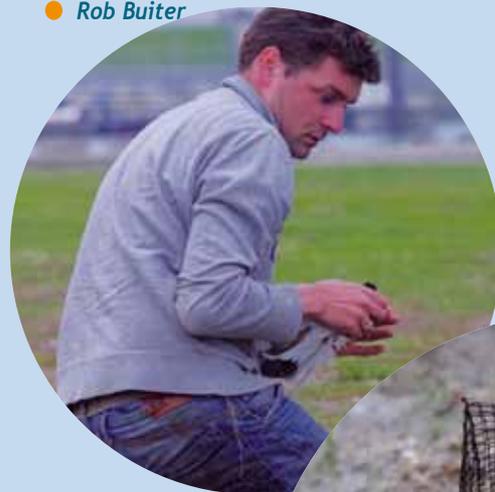
De recordvogel, het vrouwtje W31 is dit voorjaar alweer gezien vertelt Hiemstra, 'net als vier van de zes andere vogels uit het onderzoek. Moet je nagaan: deze vogels kunnen met gemak twintig jaar oud worden. En dan jaar in jaar uit op en neer naar de Zuidpool.' Wat de precieze impact van het spectaculaire onderzoek van Hiemstra en collega's zal worden durft hij tijdens ons bezoek aan Eemshaven nog niet te zeggen. Maar dat een vogel van een ons zo'n monstertocht aflegt vindt hij hoe dan ook indrukwekkend. 'Schier' noemt de geboren Fries het. Jan van der Winden benadrukt vooral de ontdekking van nieuwe tussenstops

op de trek die mogelijk ook voor andere zeevogels cruciaal zijn. Daarnaast was het overwinteringsgebied aan de Antarctische kust tot nu toe nog niet bekend. Het zijn allemaal gebieden die extra onderzoek en bescherming waard zijn.'

Hiemstra is ook beducht voor potentieel gesteggel. 'Het probleem zit hem in de omgang van de bedrijven hier in de Eemsmond met de sterns. Die vinden de vogels maar lastig. Toen een van de bedrijven bijvoorbeeld een stuk terrein wilde verhuren aan een energiebedrijf, om daar een windmolen op te bouwen is daar bezwaar tegen gemaakt vanwege de aanwezigheid van broedende sterns. Daar maak je natuurlijk geen vrienden mee. Ook een serie windmolens op de schermduik in Delfzijl is niet bevorderlijk voor de teruglopende kolonies. Als dan ook nog eens de compensatie telkens halfslachtig van de grond komt, wordt de reproductie van verschillende soorten telkens slechter.'

Hiemstra hoopt dat alle publiciteit rond deze spectaculaire vogels nu eens positief uitpakt. 'We moeten een gezamenlijke oplossing bedenken. Er zijn bedrijven genoeg die een duurzaam imago kunnen opbouwen met deze wereldreizigers. Maar dan moet je wel willen.'

● Rob Buiter

30 november 2013 De Reehorst,

Nog heel even en de leukste dag van het jaar breekt weer aan: **de Landelijke Dag!** Deze keer in De Reehorst in Ede. De locatie mag dan nieuw zijn, het programma is boeiend als vanouds. En wat zeker niet ontbreekt is het **jeugdprogramma!** Daarnaast zal de Landelijke Dag ook dit jaar plaats bieden aan een **uitgebreide informatiemarkt.**

Nieuwe locatie

De Landelijke Dag verhuist dit jaar naar een **nieuwe locatie**, namelijk **De Reehorst in Ede.**

Een uitstekend bereikbare locatie vrijwel naast station Ede-Wageningen, met comfortabele lezingenzalen, een mooie ruimte voor standhouders en extra faciliteiten, zoals een restaurant en mogelijkheid om te overnachten.

Kijk voor de bereikbaarheid op www.reehorst.nl/route

Meld je aan

Kom ook naar de Landelijke Dag en meld je aan via de website www.sovon.nl/ld. Na de aanmelding krijg je per mail een bevestiging. Als je de mail print en inlevert op de Landelijke Dag, krijg je als dank een gratis consumptie.

Bij het aanmelden vragen we je om aan te geven welke lezingen jouw voorkeur hebben. Hierdoor kunnen wij een inschatting maken van het aantal bezoekers en kunnen wij op voorhand vaststellen welke lezingen populair zijn. Let op, reserveren voor een bepaalde lezing is niet mogelijk.

Sovon

40jaarsovon.nl

Landelijke Dag

Programma's

Naast drie grote zalen die door Sovon met lezingen gevuld gaan worden, zijn er twee zalen met een parallelprogramma: één van de NOU (Nederlandse Ornithologische Unie) en één van het kennisnetwerk O+BN (Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit).

Sovon zalen

Inmiddels zijn bijna alle sprekers bekend en de lijst is veelbelovend. Een tipje van de sluier:

- **Tim Birkhead** bekend ornitholoog en schrijver van o.a. *De zintuigen van vogels* zal niet alleen een boeiend verhaal vertellen, maar ook zijn boeken signeren.
- **Jan van der Winden** hoe kan kennis over trekwegen (van Zwarte Stern, Noordse Stern, Purperreiger, Roerdomp) benut worden voor een beter bescherming?
- **Pim Wolf** spectaculaire opmars van de Zwartkopmeeuw in de Zeeuwse Delta!
- **Christiaan Both** evolueren Bonte Vliegenvangers in reactie op het veranderende klimaat?
- **Ruben Fijn** de trekroute van 90.000 km van Nederlandse Noordse sterns ontrafeld.
- **Luit Buurma** medeoprichter Sovon vertelt over de intrigerende schemervlucht van de Gierzwaluw.

Kijk op sovon.nl/ld13 voor het volledige programma en geef jouw voorkeur op!

Parallelprogramma NOU

Nieuwe rondes, nieuwe kansen? Het NOU-symposium tijdens deze dag, staat in het teken van carry-over effecten: oftewel hoe kunnen topprestaties van vogels doorwerken in de jaarcyclus? Er zijn een aantal experts van eigen bodem en van buiten uitgenodigd, waaronder -als hoofdspreker- Stuart Beadhop, specialist op het gebied van vogeltrek en foerageer-ecologie. Hij vertelt over de drijvende krachten achter carry-over effecten en hoe deze bepalend kunnen zijn voor verschillen in het succes tussen vogels. Barbara Helm (Duitsland) laat zien hoe trekvogels hun jaarcyclus aanpassen aan de omgeving en wat de gevolgen zijn als dit niet lukt.

Parallelprogramma O+BN

Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) houdt zich bezig met onderzoek aan natuurherstel, Natura 2000, inrichting en soortenbeleid. Daarnaast wordt waar mogelijk een koppeling gemaakt met andere vraagstukken zoals zeespiegelstijging, klimaatverandering en veiligheid. Essentieel voor OBN-onderzoek is dat het resulteert in concrete herstelmaatregelen.

Avifaunistische Kring Nederland (AKN)

In de lunchpauze zal de AKN een themasessie verzorgen over meeuwen. In de sessie is er ruimte voor discussie en deelname is vrij.

Foto's Sovon

Ede

Waardering trouwe tellers

Vijftwintig jaar of langer tellen komt bij Sovon vaker voor dan je denkt! Eenmaal met het telvirus besmet ben je verloren, zo lijkt het wel. Toch is het natuurlijk heel bijzonder dat mensen zich zo lang inzetten voor het in kaart brengen van de Nederlandse vogelstand.

Ledenraad en Bestuur hebben besloten het veertigjarige bestaan van Sovon aan te grijpen om onze waardering hiervoor te laten blijken. Hoe we dat gaat doen? Op de Landelijke Dag zult u dat merken ...

Jeugdprogramma

Ook dit jaar hebben we een speciaal programma voor de jeugd van 8 tot 13 jaar. We gaan weer lekker naar buiten en vertrekken vanaf

De Reehorst. **Deelname is gratis**, maar meld je wel aan.

Geef voor 15 november naam, leeftijd, adres en telefoonnummer door aan Albert.deJong@sovon.nl

Sponsors gezocht

De Landelijke Dag is bedoeld als bedankje voor onze achterban. Daarom vragen we geen entree, maar zoeken we sponsors en adverteerders om de kosten te dekken.

Mogelijke tegenprestaties:

- Vermelding website, ticket en/of uitnodiging
 - Advertentieruimte
- Organisatienaam koppelen aan lezingenzaal of een andere ruimte

Maatwerk is altijd mogelijk. We lichten graag de mogelijkheden toe. Meer weten? Neem contact op met laurien.holtjer@sovon.nl

Vogelbalans: ganzen

Sovon vat jaarlijks de stand van zaken van de Nederlandse vogelpopulatie samen in de Vogelbalans, die we op de Landelijke Dag presenteren. Het thema van dit jaar is 'Ganzen'.

Organisatie

De organisatie van de Landelijke Dag is in handen van Sovon i.s.m. Vogelbescherming Nederland en de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).

www.sovon.nl/ld13

Houd www.sovon.nl/ld13 in de gaten voor actuele ontwikkelingen en het definitieve programma!

Vogelatlas

Het veldwerk voor de nieuwe Atlas van de Nederlandse vogels is in volle gang. Veel werk wordt belangeloos verricht door vrijwilligers. En met resultaat.

Op de Landelijke Dag zullen we zeker meer vertellen over het eerste jaar veldwerk.

EDITORIAL TECHNOLYT

Ruim 20 jaar is Technolyt, met de merken Bynolyt en Zeiss de trotse hoofdsponsor van de Landelijke Dag van Sovon. Het verheugt ons een steentje te kunnen bijdragen. De Landelijke Dag is een prachtig platform waar wij ons kunnen profileren met ons verrekijkerprogramma. Daarnaast is het een bron van waardevolle ideeën en suggesties van uw kant, ter verbetering van onze producten.

Een verrekijker dient volledig aan uw hoge eisen te voldoen zodat hiermee betrouwbare waarnemingen gedaan kunnen worden. Daarom zijn wij ieder jaar met een zeer deskundig team aanwezig om de waarnemers van het juiste advies te voorzien.

We denken dat de missie van ons bedrijf om te zorgen voor "better quality, less waste" met "outdoordachte" producten u zal aanspreken. Voor de Bynolyt verrekijker series bezoeken we persoonlijk de fabrieken en beoordelen deze op omgang met milieu en arbeidsomstandigheden.

Wij weten als geen ander dat de Sovon-waarnemer gehecht is aan zijn kijker en wanneer deze gerepareerd dient te worden zorgt onze vakkundige reparatieafdeling ervoor dat de kijker zo snel mogelijk weer in uw bezit is. Daarom ook staan we op de Landelijke Dag altijd met een aparte stand waar we kleine reparaties uitvoeren en uw kijker snel helemaal nakijken. Uw kijker wordt voorzien van nieuwe riem, doppen, oculairrubbers en even grondig schoongemaakt: "klaar terwijl u wacht!"

Wat niet direct gerepareerd kan worden gaat naar onze eigen reparatieafdeling zodat uw verrekijker weer snel terug is.

Ons Technolyt-team ziet uit naar de aankomende Sovondag op de nieuwe locatie, waar we de vrijwilligers van Sovon weer hopen te mogen helpen bij de aanschaf van een Bynolyt of Zeiss verrekijker danwel telescoop.

We make it visible.

Slapend rijk: vier seizoenen slaapplaatstellingen leveren een schat aan informatie op

In de winter van 2009/10 ging het Meetnet Slaapplaatsen van start. Destijds waren de beschikbare slaapplaatsgegevens verouderd, regionaal of fragmentarisch.

Een landelijk overzicht, ondersteund door structurele jaarlijkse tellingen, bestond niet. Dat was precies waarin het meetnet probeerde te voorzien. Hoe staat het ervoor na vier seizoenen?

Ontstaan landelijk meetnet

In Nederland maken zo'n 80 soorten gebruik van gemeenschappelijke nachtelijke slaapplaatsen. Een compleet landelijk overzicht zou prachtig zijn, maar is voor veel algemene soorten (bijv. Ekster, Groenling) niet haalbaar. Een bruikbaar kader voor het starten van een landelijk meetnet bleek Natura 2000. Het tellen van de 56 Natura 2000-gebieden waar slaapplaatsen beschermd zijn betekende een mooie eerste stap. Het gaat om een selectie van 19 soorten: vooral ganzen en steltlopers, maar ook sterns, Kleine en Wilde Zwaan, Aalscholver, Grote Zilverreiger en Kraanvogel. Naast het vaststellen van de aantallen per gebied, de primaire doelstelling van het meetnet, vormt het completeren van de landelijke verspreidingsbeelden een belangrijk nevendoeel. Voor een aantal soorten, zoals Grote Zilverreiger en Grutto, zijn we al een eind op weg, omdat er ook buiten de Natura 2000-gebieden volop wordt geteld. Ondertussen breiden we de soortenlijst zoetjesaan uit, met soorten als Halsbandparkiet en zeer recent ook Lachstern.

Organisatie en veldwerk

Bij het Meetnet Slaapplaatsen concentreren de tellingen zich in de piekperiode(s) van een specifieke soort. Voor overwinterende ganzen zijn de tellingen enigszins verspreid over de winter (om regionale verschillen in piekperiodes te ondervangen), maar voor doortrekkende soorten als Grutto en Kemphaan juist samengebonden binnen een korte periode in het voorjaar. Er is steeds een voorkeursdatum, maar uitwijken is mogelijk tot een week voor of na de teldatum. Het aantal georganiseerde tellingen per soort is beperkt, maar aanvullende tellingen buiten de telperiodes zijn gewenst, evenals slaapplaatstellingen van andere gemeenschappelijk slapende soorten. Ganzen worden 's ochtends tijdens het uitvliegen geteld (vanaf een uur voor zonsopkomst), de overige soorten lenen zich beter voor een telling in de avond-

schemer (uiterlijk vanaf een half uur voor zonsopgang).

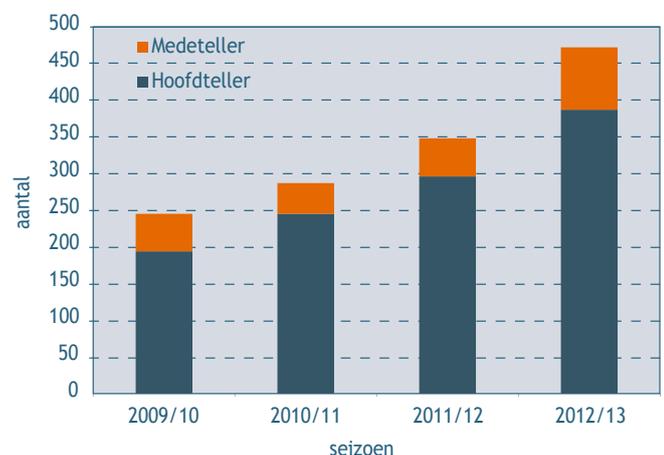
Een slaapplaatstelling neemt normaal gesproken hooguit 1,5 uur in beslag. Het zoeken naar slaapplaatsen kost meer tijd maar is een boeiende bezigheid: in de avondschemer slaaptrekkende vogels intekenen en dan met een combinatie van gebiedskennis, geduld en snel fietsen beloond worden met een concentratie aan vogels dicht opeen. In de vorig jaar vernieuwde Handleiding Sovon Watervogel- en Slaapplaatstellingen wordt de telmethode uitgebreid beschreven. Daarnaast zijn op de website van Sovon nog soortspecifieke telrichtlijnen te vinden (Vogelinfo/Soorten/Telrichtlijnen). Aanspreekpunt voor veldwerk zijn vier regionale coördinatoren.

Groeiend enthousiasme

Meteen bij de start van het meetnet in 2009/10 bleek er al veel animo te zijn voor slaapplaatstellingen. Alleen al aan de georganiseerde tellingen van 19 soorten deden zo'n 250 mensen mee, in de jaren erna gestaag oplopend tot 475 waarnemers (figuur 1). Ieder seizoen verwelkomen we zo'n 100 nieuwe waarnemers, maar vallen er ook 30-80 af. Tot nu toe deden in totaal 683 waarnemers mee aan de georganiseerde tellingen, en als we de losse meldingen van overige soorten ook meerekenen mogen we al spreken van 900 slaapplaatswaarnemers.

Hoofdslaapplaatsen, satelliet-slaapplaatsen en seizoensmaxima

Een Natura 2000-gebied gebiedsdekkend tellen is geen gemakkelijke opgave. Vanwege de omvang is er vaak een complex aan slaapplaatsen aanwezig, waarbinnen ook nog eens sprake is van hoofdslaapplaatsen en satelliet-slaapplaatsen (en voorverzamelplaatsen!). Omdat we graag willen weten hoeveel vogels er maximaal tegelijk van het gebied gebruik maken, moeten in ieder geval alle hoofdslaapplaatsen liefst simultaan

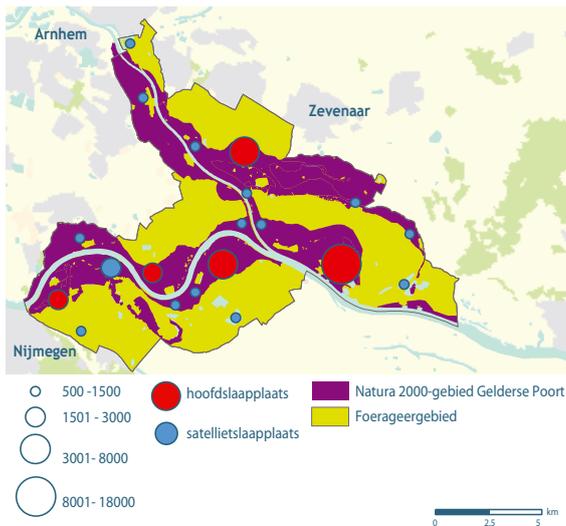

Figuur 1. Aantal slaapplaatswaarnemers per seizoen (alleen waarnemers die met de georganiseerde tellingen van 19 soorten meedoen).

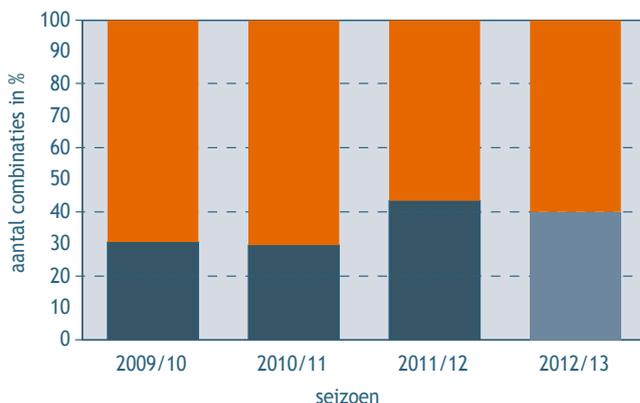

Gruttoslaapplaats,
28 maart 2013, 't Weegje.
Foto: Freek Mayenburg

Figuur 2. Slaapplaatsen van Kolganzen in Natura 2000-gebied Gelderse Poort in 2009/10-2010/11.

Figuur 3. Volledig getelde Natura 2000-soort-gebiedscombinaties in 2009/10 t/m 2012/13 (2012/13 nog niet alle tellingen beoordeeld).

worden geteld en daarnaast zoveel mogelijk satelliet-slaapplaatsen. Een Natura 2000-gebied waarbij we het complex aan slaapplaatsen inmiddels goed in de vingers hebben is de Gelderse Poort. Het gebied kent zo'n 15-20 slaapplaatsen voor Kolganzen, maar er zijn er maar vijf die én frequent in gebruik zijn én hoge aantallen herbergen, de twee voorwaarden voor het definiëren van een hoofdslaapplaats (figuur 2). Dat beeld kwam pas naar voren na een aantal jaren tellen en op basis van deze informatie kunnen we nu goed beoordelen wanneer het gebied volledig is geteld. In het geval van de Gelderse Poort levert dat bijvoorbeeld seizoensmaxima op van bijna 58.000 Kolganzen in 2011/12 en ruim 51.000 exemplaren in 2012/13.

Ook in veel andere Natura 2000-gebieden zijn zo veel slaapplaatsen aanwezig dat al snel enkele tientallen waarnemers nodig zijn voor een volledig dekkende telling. Voordat je dat voor elkaar hebt ben je wel een paar seizoenen verder. Inmiddels wordt er bijna overal volop geteld en kunnen we aan iets minder dan de helft van de Natura 2000-soort-gebiedscombinaties (zoals Kolganzen-Gelderse Poort) het predikaat "volledig geteld" geven (figuur 3). Dat maakt de tellingen in de (nog) onvolledig getelde gebieden niet minder waardevol. Integendeel, want ze zijn onmisbaar in het helder krijgen van het complex van slaapplaatsen (inclusief onderscheid hoofd- en satelliet-slaapplaats). Soms wordt een Natura 2000-gebied in één seizoen al volledig uitgekamd. Dit was afgelopen seizoen het geval in vier grote en onoverzichtelijke gebieden, waar in samenwerking met de terreinbeheerder speciale telgroepen waren geformeerd. In één klap verzamelden ze een schat aan interessante gegevens in de Oostvaardersplassen, Biesbosch, Wieden en het Fochteloërveen.

Landelijke populatieschattingen

Een slaapplaattelling kan een goede manier zijn om de precieze aantallen vast te stellen in een (groot) gebied. Zo wordt de landelijke populatieomvang en -trend van doortrekkende

Kemphanen, Kraanvogels, Zwarte Sterns en Reuzensterne al jaren gebaseerd op slaapplaattellingen. Maar ook bij de Grote Zilverreiger blijken slaapplaattellingen een welkome aanvulling op de bestaande meetnetten. Ze leveren zelfs 30% meer vogels op dan de bestaande dagtellingen. Voor een deel doordat Zilverreigers bij de watervogeltellingen vooral in de waterrijke gebieden geteld worden (terwijl de Zilverreigers zich overdag ook over landbouwgebied verspreiden), maar het zegt ook iets over de trefkans van Grote Zilverreigers overdag. Omdat de slaapplaatsen al worden geteld vanaf 2004, en buiten Natura 2000 net zo enthousiast als daarbinnen, ontstond in de loop der jaren een behoorlijk compleet beeld. Een landelijke populatieschatting op basis van de slaapplaattellingen is prima mogelijk: 2550 (2300-2800) Grote Zilverreigers in seizoen 2010/11 (februari).

Een andere soort waarbij landelijke populatieschattingen in zicht komen is de Grutto (als doortrekker). Er zijn 22 Natura 2000-gebieden met een wettelijk beschermde slaapplaatsfunctie voor deze soort, maar daarbuiten wordt door tellers zo enthousiast aangehaakt dat inmiddels meer dan 300 slaapplaatsen in kaart zijn gebracht (figuur 4). De grootste slaapplaats bevindt zich uitgerekend buiten een Natura 2000-gebied. Het Landje van Geijssel (NH) is vermaard, maar eigenlijk "zomaar" een stuk grasland dat elk jaar plas-dras wordt gezet. Dat levert regelmatig meer dan 1000 slapende Grutto's op, met liefst 6100 afgelopen voorjaar (half maart) als klapper van jewelste.

Ook van doortrekkende Scholeksters raakt het landelijk kaartje steeds meer gevuld (figuur 5). Met name de binnenlandse gegevens zijn voor ons interessant, als aanvulling op de hoogwatervluchtplaats-tellingen langs de kust. Let op het sliertje langs de IJssel, het enige Natura 2000-gebied in Nederland met een beschermde nachtelijke slaapplaatsfunctie voor deze soort!

Aanpassingen vanaf seizoen 2013/14

Vier jaar telervaring geeft de mogelijkheid tot *fine-tuning*. Dat resulteerde in enkele aanpassingen in het telschema (tabel 1). De belangrijkste zijn dat de teldata van Aalscholvers en Grote Zilverreigers zijn samengevoegd en het minimum aantal tellingen per seizoen voor alle soorten naar twee is verlaagd. We denken met een compacter telschema meer deelname te kunnen genereren. In deze nieuwe opzet zijn de

teldata dan de “verplichte” telmomenten, en daarbuiten hopen we zoveel mogelijk extra tellingen te mogen verwelkomen. Dat kan in de vorm van een frequent getelde slaappleats (bijv. omdat een waarnemer geïnteresseerd is in een seizoenspatroon), maar ook omdat een specifieke (regionale) situatie aanleiding geeft tot extra tellingen. Denk bijvoorbeeld aan een strenge vorstperiode die ongebruikelijk grote aantallen in een gebied samenbrengt. Als mensen hun decembertelling van Grote Zilverreigers willen voortzetten (want die telling is komen te vervallen) of bijvoorbeeld na het broedseizoen Grutto's willen tellen (mei/juni), juichen we dat alleen maar toe. Wat blijft is de tweewekelijkse telperiode rondom de officiële teldatum. De teldatum ligt daarbij in principe een week vóór het watervogeltelweekend. Dit geeft bij de ganzen-slaappleatstellingen de watervogeltellers de mogelijkheid om hun tellingen op dezelfde dag te combineren (eerst uitvliegende ganzen op de slaappleats tellen en vervolgens starten met de dagtelling van watervogels).

Vers van de pers

• Van de vier regionale slaappleatscoördinatoren moest Jan-Willem Vergeer zijn werkzaamheden beëindigen. Hiermee ontstond een vacature voor Zeeland/Zuid-Holland. Laat nu net kersverse collega Albert de Jong uit Zuid-Holland komen, ook nog eens verslingerd te zijn aan slaappleats, en in de Biesbosch al pionierend coördinatorschap te hebben vervuld. Een betere vervanger konden we ons niet wensen. Albert welkom en Jan-Willem bedankt!

• De Spreeuw wordt de jaarsoort voor 2014. Een soort met een interessante ecologie die van alle soorten in Nederland met veruit de meeste soortgenoten (tot meer dan 100.000!) overnacht. Dat gebeurt zowel in afgelegen rietvelden als midden in drukke steden, en de spectaculaire vliegshows zijn natuurlijk uniek. Ons doel wordt onder meer een landelijk overzicht van alle spreeuwslaappleats.

• Op dit moment wordt hard gewerkt aan een nieuwe invoermodule voor de slaappleatstellingen. Het komt er uit te zien zoals de Atlas-invoer en optimale gebruikersvriendelijkheid staat voorop.

Slaappleatstellers bedankt

Slaappleatstellers zijn geen doorsnee vogelaars. Je moet er de lol van in kunnen zien: blijven zitten tot je geen hand voor ogen meer ziet. Een telling is echter altijd spannend, alleen al door spectaculaire rondvluchten of verrassende aantallen. Waarnemers kunnen dat ongetwijfeld beamen. Wij zijn reuzeblij dat ze hun tellingen aan ons doorgeven. Dus slaappleatstellers: enorm bedankt voor deze rijkdom aan gegevens en hou die ogen open!

> sovon.nl/slaappleatstelling

• **Olaf Klaassen**

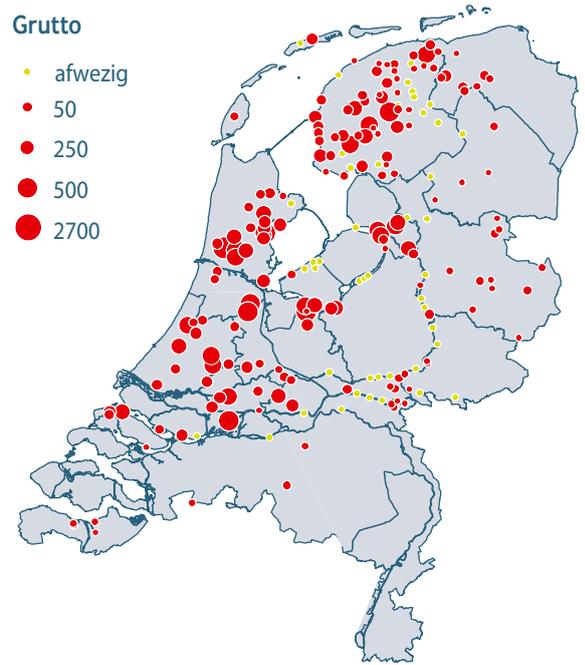
Tabel 1. Teldata Meetnet Slaappleats in 2013/14

Datum	Soort	Start
5 oktober 2013	Grote Zilverreiger, Aalscholver	18.30 uur
9 november 2013	ganzen, zwanen	06.50 uur
11 januari 2014	ganzen, zwanen	07.45 uur
8 februari 2014	Wulp	17.10 uur
22 februari 2014	Grote Zilverreiger, Aalscholver	16.40 uur
15 maart 2014	Scholekster, Kemphaan, Grutto	18.15 uur
5 april 2014	Scholekster, Kemphaan, Grutto	19.50 uur

Spreeuwenwolk
boven natuurplas Breeveld,
10 maart 2012, Woerden.
Foto: Tobias Dansen

Grutto

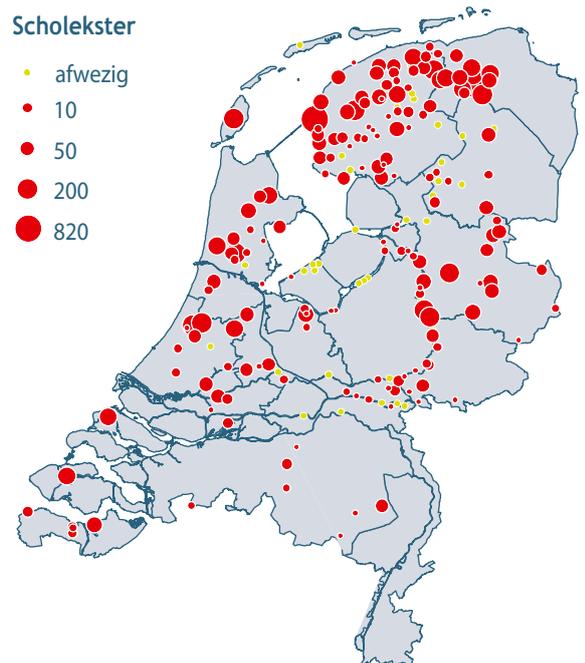
- afwezig
- 50
- 250
- 500
- 2700

Figuur 4. Verspreiding van Grutto's op slaappleats in 2009/10 t/m 2012/13. Weergegeven is het gemiddelde per 5x5 atlasblok.

Scholekster

- afwezig
- 10
- 50
- 200
- 820

Figuur 5. Verspreiding van Scholeksters op slaappleats in 2009/10 t/m 2012/13. Weergegeven is het gemiddelde per 5x5 atlasblok.

Weidevogels in een veranderend landschap - meer kleur in het grasland

De achteruitgang van weidevogels is op dit moment een veelbesproken onderwerp. Omdat aanpassing aan een sterk veranderd landschap lastig blijkt, is er veel aandacht en zorg voor de weidevogels. Toch lijken de maatregelen voor het in stand houden van leefgebieden weinig effectief. Dit boek beschrijft het proces van de achteruitgang en geeft (nieuwe) praktische handvatten voor een goed en effectief weidevogelbeheer.

Weidevogels hebben zich in de laatste honderd jaar moeten aanpassen aan een sterk veranderd landschap. De vochtige bloemrijke graslanden, waar weidevogels zich zo in thuis voelden, hebben plaats gemaakt voor vroeg gemaaid en sterk bemeste graslanden. Weidevogels kunnen hierin niet leven en dreigen daarom te verdwijnen.

De auteurs van dit boek hopen dat iedereen die om weidevogels geeft, de beheeradviezen in dit boek in de praktijk gaat brengen. De drie auteurs hebben samen een leven lang ervaring met weidevogels.

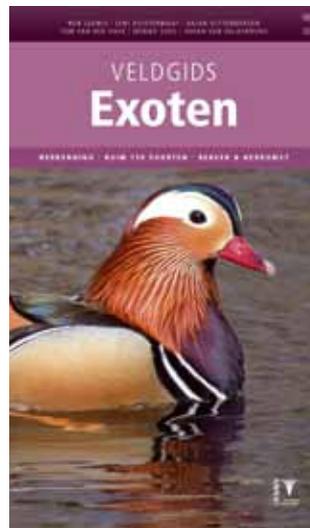
Weidevogels in een veranderend landschap - meer kleur in het grasland,
Jan van der Geld, Niko Groen en Ron van 't Veer, KNNV Uitgeverij,
189 p., genaaid gebonden, full colour.
ISBN: 978905 011 457, prijs: € 29,95.

Veldgids Exoten

Van nijlgans tot coloradokever en van vogelkers tot boktor: de Veldgids Exoten beschrijft ruim 150 invasieve soorten die in Nederland de meeste impact hebben. Exoten hebben vaak een negatieve invloed op de lokale flora en fauna en biodiversiteit. Maar in sommige gevallen zijn ze ook een verrijking. Al deze aspecten, waaronder herkenning, herkomst, schade en beheer komen in deze gids aan bod.

Een naslagwerk voor biologen, beheerders en natuurliefhebbers. Deze veldgids maakt deel uit van de veldgidsenreeks van KNNV Uitgeverij die zich kenmerkt door de uitgebreide informatie in een compacte stijl.

Veldgids Exoten - herkenning - ruim 150 soorten - beheer & herkomst is verkrijgbaar in de boekhandel en via www.knnvuitgeverij.nl. Geschreven door Rob Leewis ism Arjan Gittenberger.
ISBN: 978 90 5011 433 2, € 34,95

100 jaar ringwerk in eendekooien

Het boek "Blauwgoed, helen en halven. 100 jaar ringwerk in eendekooien" is uitgegeven door de Werkgroep Ringwerk Eendekooien Nederland (WREN), die zich ten doel stelt het ringen van eendesoorten in eendekooien een nieuwe impuls te geven.

In dit boek worden de ringgegevens van 7 soorten zweemenden geanalyseerd en weergegeven. Het ringwerk wordt toegelicht, koppelingen met ander wetenschappelijk onderzoek worden gemaakt en er worden aanbevelingen gedaan voor toekomstig ringwerk als een belangrijke functie voor eendekooien. Ook de bij het ringwerk betrokken organisaties komen aan bod.

Dit boek gaat over het kooibedrijf en de betrokkenen: de kooikers, wetenschappers en vrijwilligers, maar ook vooral over de eenden waar zij mee werken. Verschillende wetenschappers presenteren resultaten van een eeuw ringwerk. Het boek gaat ook in op de werking van een eendekooi, het vangproces, de historie en huidige situatie rondom eendekooien en kooibedrijf en schetst een beeld van historische vangstcijfers. Sovon leverde een deel van de teksten en figuren.

Blauwgoed, helen en halven. 100 jaar ringwerk in eendekooien.
Désiré Karelse & Fons Mandigers.
ISBN/EAN: 978-90-817950-1-2
Te bestellen, onder vermelding van "Ringboek" en uw adres, door:
€ 25,00 per besteld boek over te maken op rekeningnummer 8079535 t.n.v. Eendekooi Stichting, Ringoven 26, 3402 SB IJsselstein.

Instructiefilm bouw oeverzwaluwwand

Er is een nieuwe film over de bouw van een kunstwand voor Oeverzwaluwen (9:20 min). Vogelbescherming Nederland en de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken zorgden voor de financiering. Het initiatief komt van Jelle Harder die ook de productie verzorgde. De film is opgenomen en gemonteerd als een instructiefilm. Informatie over de werkwijze van de bouw van een kunstwand was nog niet eerder zo duidelijk beschikbaar. Iedereen die ook plannen heeft voor de bouw van een wand wordt aangeraden de film eerst te bekijken.

Bij de film is ook een Werkwijze beschikbaar. Alle informatie is te downloaden vanaf de site van Vogelbescherming Nederland.
Link: http://www.vogelbescherming.nl/vogels_kijken/vogelgids/zoekresultaat/detailpagina/q/vogel/157/tab/Bescherming
Of: Homepage Vogelbescherming NL/vogels kijken/vogelgids/zoekkader: oeverzwaluw/oeverzwaluw/bescherming.

Kuifaalscholver nieuwe broedvogel voor Nederland; Zwarte Ooievaar de volgende?

De vestiging van een nieuwe broedvogel in ons land wordt soms voorafgegaan door een toenemend aantal waarnemingen van (onvolwassen) vogels in het broedseizoen. Dit was bijvoorbeeld het geval bij de Zeearend (zie Sovon-Nieuws 2012 nr. 3). Na steeds meer zomerwaarnemingen volgde in 2006 het eerste broedgeval en nam het aantal geleidelijk toe tot vijf broedgevallen in 2013, waarvan vier succesvol. Daarnaast waren er in het voorjaar van 2013 nog enkele (jonge) paren aanwezig die (nog) niet tot broeden overgingen, o.a. in de noordelijke Delta. In het voorjaar van 2013 konden we een nieuwe Nederlandse broedvogel bijschrijven: Kuifaalscholver. Ook bij deze soort na eerdere waarnemingen in het broedseizoen.

Eerste broedgeval Kuifaalscholver in 2013

De Kuifaalscholver is een echte zee- en kustvogel die broedt op rotskusten van Groot-Brittannië, Noorwegen, West-Frankrijk en op enkele plekken in Zuid-Europa.

In 2012 vond de eerste broedpoging plaats nabij Neeltje Jans in Zeeland, maar dat paar kwam niet verder dan nestbouw. Gedurende het voorjaar van 2013 verbleven er in een aalscholverterkolonie bij Neeltje Jans vier paren Kuifaalscholverters. De vogels werden nauwgezet gevolgd door Sander Lilipaly en Pim Wolf. Van twee paren werd alleen balts gezien, van het derde paar ook paring en nestbouw, terwijl het vierde paar ook daadwerkelijk ging broeden. Na 19 of 20 dagen werd de broedplaats echter verlaten, waarschijnlijk (mede) doordat Aalscholverters nestmateriaal (beperkt aanwezig wier) wegnamen uit het nest van de veel kleinere Kuifaalscholverters.

Van het paar dat niet verder dan nestbouw kwam droeg één vogel een blauwe kleurering waaruit bleek dat de vogel in 2009 is geboren op Isle of May, een eiland langs de oostkust van Schotland. Hier zijn sinds 1997 al 16.000 Kuifaalscholverters geringd en niet eerder vestigde een geringde vogel zich op zo'n grote afstand (650 km) van deze kolonie (M. Newell).

De broedplek waar de Kuifaalscholver zich vestigden, een stenen strekdam in voedselrijk zout water, werd in 1999 bezet door Aalscholverters. In 2008 volgde er het

eerste zekere broedgeval voor Nederland van een Grote Aalscholver, een ondersoort van de Aalscholver die - net als de Kuifaalscholver - op rotskusten nestelt (Scandinavië, Britse Eilanden). Ook in de jaren 2009 tot 2013 broedden er jaarlijks 2-6 paren Grote Aalscholverters, waarmee dit voor deze ondersoort de enige jaarlijkse broedplek in Nederland is. Nu zich hier ook Kuifaalscholverters gevestigd hebben, is het helemaal een unieke kolonie geworden.

En wanneer broedende Zwarte Ooievaars?

Afgelopen voorjaar werden relatief veel Zwarte Ooievaars gemeld op Waarneming.nl en bij Sovon, vooral in het zuidoosten van het land. Aanwijzingen voor een broedpoging ontbraken, maar een serie waarnemingen in enkele gebieden in Limburg en Noord-Brabant is opmerkelijk. Zo waren er o.a. meldingen van een adulte vogel foeragerend langs een beekje midden in een bos met geheel gesloten bladerdek (7 juni) en van een pleisterend paartje daar dichtbij eind juni en begin juli. Natuurlijk kan het ook 'gewoon' gaan om overzomeraars maar het geeft wel hoop voor de toekomst, ook omdat het hierbij om adulte vogels gaat.

Landelijk gezien neemt het aantal voorjaarsmeldingen de laatste jaren toe (bron: Waarneming.nl en BSP van Sovon), al blijft de soort vooralsnog een echte nazomervogel in ons land, met de meeste waarnemingen tussen half juli en eind september (figuur 1).

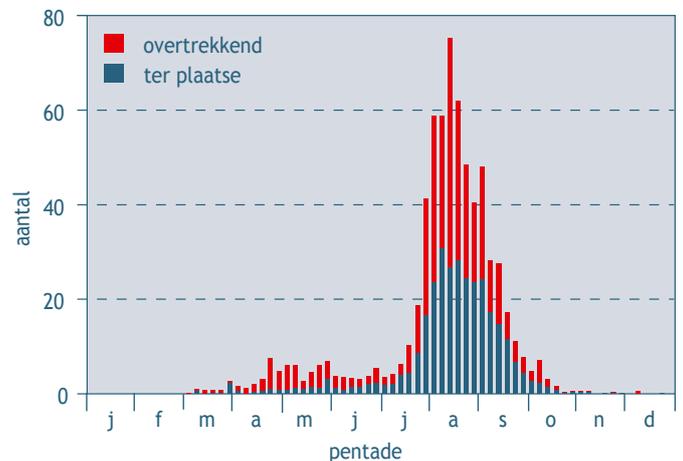
In het voorjaar van 2013 werden relatief veel pleisterende Zwarte Ooievaars in Nederland gezien: 6 exemplaren in april (gemiddeld 4,3 in 2007-12 met als uitersten 1 en 12), 18 in mei (gemiddeld 7,3; uitersten 4 en 14) en 17 in juni (gemiddeld 8,5; uitersten 3 en 13).

*Kuifaalscholver,
19 november 2010, Scheveningen.
Foto: Hans Overduin*

Dat Zwarte Ooievaars bij ons in toenemende mate worden gezien heeft waarschijnlijk te maken met een uitbreiding van het broedgebied. Dat ligt in Wallonië (België), Noordoost- en Centraal Frankrijk, Spanje en oostelijk van een lijn van de Elbe (Noord-Duitsland) naar Griekenland. In Duitsland groeide het aantal van 330-390 paren in 1999 naar 650-750 in 2009, met ook een toename in het aan Nederland grenzende Nordrhein-Westfalen (2009:90 paren). In Wallonië broedden rond 2003-07 maximaal 90 paren (G. Jadoul). In de oostelijke kantons van Wallonië, grenzend aan Zuid-Limburg, namen de aantallen toe van één of enkele paren in 2000 naar 10 paren in 2013 (P. Voskamp). In Frankrijk vond het eerste broedgeval plaats in 1977; er waren 40-60 paren in 2010. Nestelden Zwarte Ooievaars lange tijd alleen in afgelegen bossen, tegenwoordig doen ze dat ook in bossen waarvan recreanten volop gebruik maken. Deze flexibiliteit maakt de stap om ook Nederlandse broedvogel te worden wellicht minder groot.

> sovon.nl

● *Arjan Boele*

Figuur 1. Zwarte Ooievaar. Seizoenspatroon in Nederland in 2004-13 (bron: Waarneming.nl en Bijzondere Soorten Project - niet broedvogels van Sovon; weergegeven is het gemiddelde aantal per vijfdaagse periode).

(Oudere) vogelaars en gehoor

Het tellerscorps vergrijsst. Dat kan tot problemen leiden bij de deelname aan telprojecten, maar heeft het ook invloed op de telresultaten? Voor broedvogels zou dat zomaar kunnen. De Deense vogelaar Bo Kayser, ouder wordend en met lichte gehoorproblemen, onderzocht dit op twee routes waar hij punttellingen verricht voor het landelijke monitoringprogramma.

Het aandeel vogels op gehoor ontdekt steeg met gehoorapparaat van 60% naar 69% en het totaal aantal geregistreerde individuen nam met 58% toe. Zoals te verwachten, was het verschil het grootst bij soorten die een hoog geluid produceren (aantal geregistreerde individuen toenemend met 72%, N=17 soorten) en het minst bij soorten met een laag geluid (+30%, N=10). Soorten die er qua toonhoogte tussenin zitten, vormden een tussencategorie (+64%, N=26).

Het advies van Bo is duidelijk. Ouder dan pakweg 60 jaar? Laat je oren controleren en schroom niet om een gehoorapparaat te gebruiken!

Het volledige artikel verscheen in het Dansk Ornitologisk Forening Tidsskrift en is te downloaden van de site van de DOF.

www.dof.dk/sider/images/stories/doft/dokumenter/doft_2_2013_artikel_s208-210.pdf

Blue Elephant

groepsreizen en reizen op maat

2013	nieuw 2014
Gambia	Wit-Rusland
India	Ebro-delta en Pyreneeën
Brazilië	Dadía & Evrosdelta
Bhutan	Ecuador
Kaziranga	Galápagos
Sri Lanka	Gambia & Senegal

www.blue-elephant.nl

T 0599-568124
M 06-54261212
E info@blue-elephant.nl

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

kleinschalig verantwoord vertrouwd

Vogelreizen 2014

Polen , Oederdelta en Slonsk; zeearenden, 5 dagen	april
Polen , Karpaten; uilen en spechten, 10 dagen	april
Roemenië , Donaudelta, 11 dagen	april/mei
Hongarije , Bükk-Tisza-Hortobágy, 10 dagen	april/mei
Polen , Biebrza en Białowieza, 10 dagen	mei
Zweden , Falsterbo; vogeltrek, 6 dagen	september
Hongarije , Kraanvogelspectakel, 9 dagen	oktober

*Kleine groepen (vanaf 5 deelnemers). Deskundige reisleiding.
Korting als u vroeg boekt.*

Wij reizen per trein of minibus naar onze vogelreisbestemmingen.

Ook veel individuele reismogelijkheden en maatwerk

info@hkrc.nl www.hkrc.nl 085-7853820

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009.

Het fonds wordt gevuld door donaties, legaten en een jaarlijkse bijdrage van Sovon.

Wat willen we bereiken?

Met het fonds wil Sovon twee zaken mogelijk maken:

- het schrijven van wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek. Deze zijn van groot belang voor verdere kennisontwikkeling en -overdracht;
- publicaties door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon. Met het fonds wil Sovon een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna, een jubileumoverzicht, e.d.

Recent gesteunde projecten

- “Wat je met rust laat kan groeien. Het Fochteloërveen”
- “Et Stellingwarver Voegelboek”
- Publicaties van VWG Noordwest-Achterhoek en VWG Arnhem

Hoe kunt u bijdragen?

U kunt op de volgende manieren helpen:

- een eenmalige donatie;
- een legaat ten name van het Fonds (of Sovon) stellen;
- het Fonds bekend maken bij andere mogelijk belangstellenden. Hiervoor is een folder beschikbaar.

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

Eerste atlasresultaten online te zien 'Gewone soorten kunnen een obsessie worden'

Het eerste veldjaar van het nieuwe atlasproject zit er op. Sommige tellers gaven aan dat het best veel werk was, soms pittig, en dat gewone soorten - die maar niet te vinden waren - een obsessie werden. In duo's werken bleek voor menigeen een uitkomst. Over het algemeen is men tevreden over de methodiek en de soepele online invoermogelijkheden. Tijd voor de eerste broedvogelresultaten en een oproep aan iedereen om voor de resterende jaren, 2014 en 2015, een atlasblok te claimen en te gaan tellen. Dit mag een volledig atlasblok zijn, maar alleen het broedvogel- of wintervogeldeel tellen is ook mogelijk. Of draag bij door het uitvoeren van losse kilometerhoktellingen. Alle hulp is welkom.

Winterperiode 2012/13

Ondanks het soms (zeer) matige weer wisten de meeste tellers hun nettingen af te ronden. Dankzij de snelle invoer en controle van de ingestuurde aantalschattingen kunnen we de dataset van wintergegevens dit najaar vaststellen.

Broedvogelperiode 2013

De winterse kou bleek dit voorjaar zeer hardnekkig. Pas laat in het voorjaar werd het goed inventariseerweer, zonder nachtvorst. Veel soorten waren later dan gebruikelijk terug en/of wilden maar mondjesmaat hun snavel opendoen. Zo'n raar, laat voorjaar maakt het atlaswerk des te interessanter. Gelukkig hebben we de reguliere Sovon-tellingen om voor die jaar-op-jaar variatie, waar nodig, te kunnen corrigeren. Kijken we naar de eerste broedvogelverspreidingskaarten, voor iedereen in te zien op www.vogelatlas.nl (onder Resultaten), dan springen enkele soorten in het oog (figuur 1).

Torenvalk en Ransuil maken een vrije val

Dat 2013 geen goed muizenjaar zou worden, werd afgelopen winter duidelijk. Dit maakte de situatie extra lastig voor specialistische veldmuizeneters als Torenvalk en Ransuil, soorten die al jarenlang in aantal achteruitgaan. Na een aanvankelijke opleving begin jaren negentig kwam de Torenvalk

in een negatieve spiraal terecht (zie ook de Broedvogelrapporten van Sovon). Zet je de atlaskaarten naast elkaar, dan zie je nu al door je oogvaren de afname in verspreiding; let vooral op de grijze stippen op de kaart, die aangeven dat het atlasblok wel is geteld maar dat de soort niet is vastgesteld. Een groot aantal voorheen bezette plekken is inmiddels echt verlaten. Nog even en de Torenvalk komt op de Rode Lijst. Wie had 15 jaar geleden, ten tijde van de laatste broedvogelatlas, gedacht dat het zo hard zou gaan met de Torenvalk?

Een soort die (pas) sinds 2004 op de Rode Lijst staat is de Ransuil. Deze nachtbraker, met een habitat-, prooi- en nestplaatskeuze die globaal vergelijkbaar is met die van de Torenvalk, laat zich lastig inventariseren. Waarnemingen van piepende jongen tonen alleen de succesvolle paren. Opvallend weinig Ransuilen werden dit voorjaar op de atlaslijsten genoteerd. Het voorlopige kaartbeeld laat veel grijze stippen zien. Als het zo doorgaat, zou het kunnen dat de status van de Ransuil op de Rode Lijst van 'kwetsbaar' in 'bedreigd' verandert.

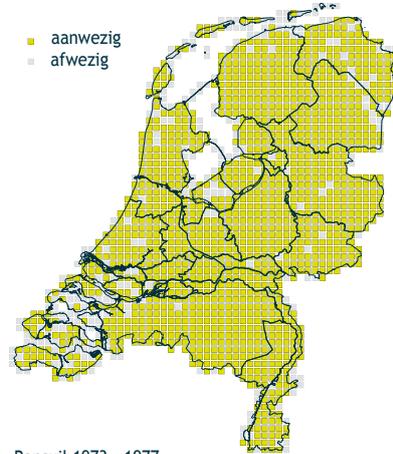
Positief geluid

Zijn er ook nog positieve geluiden te melden? Natuurlijk! Een atlasproject leent zich uitstekend om schaarsere soorten beter in de smiezen te krijgen. De Roodborsttapuit is zo'n soort. Niet super algemeen, maar

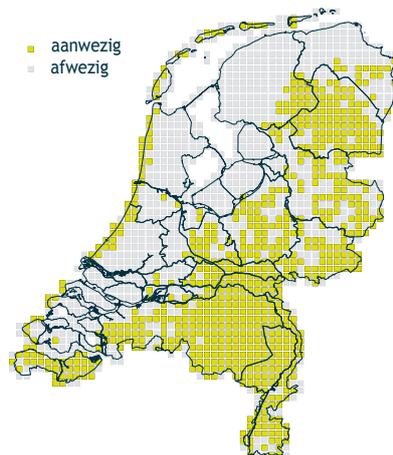
Roodborsttapuit,
11 juni 2009, Rijnwaarden.
Foto: Michel Geven

Torenvalk 1973 - 1977

Ransuil 1973 - 1977

Roodborsttapuit 1998 - 2000

Torenvalk 1998 - 2000

Ransuil 1998 - 2000

Roodborsttapuit 1998 - 2000

Sponsor jij ook een soort?

Ronny Hullegie, atlasteller en ADC, sponsort de Wespendif in de atlas. "Ik sponsor de Wespendif omdat ik het een bijzonder mooie, heimelijke soort vind. Zijn verenkleed, zijn baltsvlucht, zijn graafpoten, zijn spleetvormige neusgat en stugge veertjes op de kop. Alles aan de Wespendif is mooi. Bijna krankzinnig mooi zelfs. Daarom sponsor ik deze sprookjesvogel".

En welke vogelsoort sponsor jij, of sponsort jouw Vogelwerkgroep? Ga naar www.sovon.nl/steundeatlas voor de mogelijkheden.

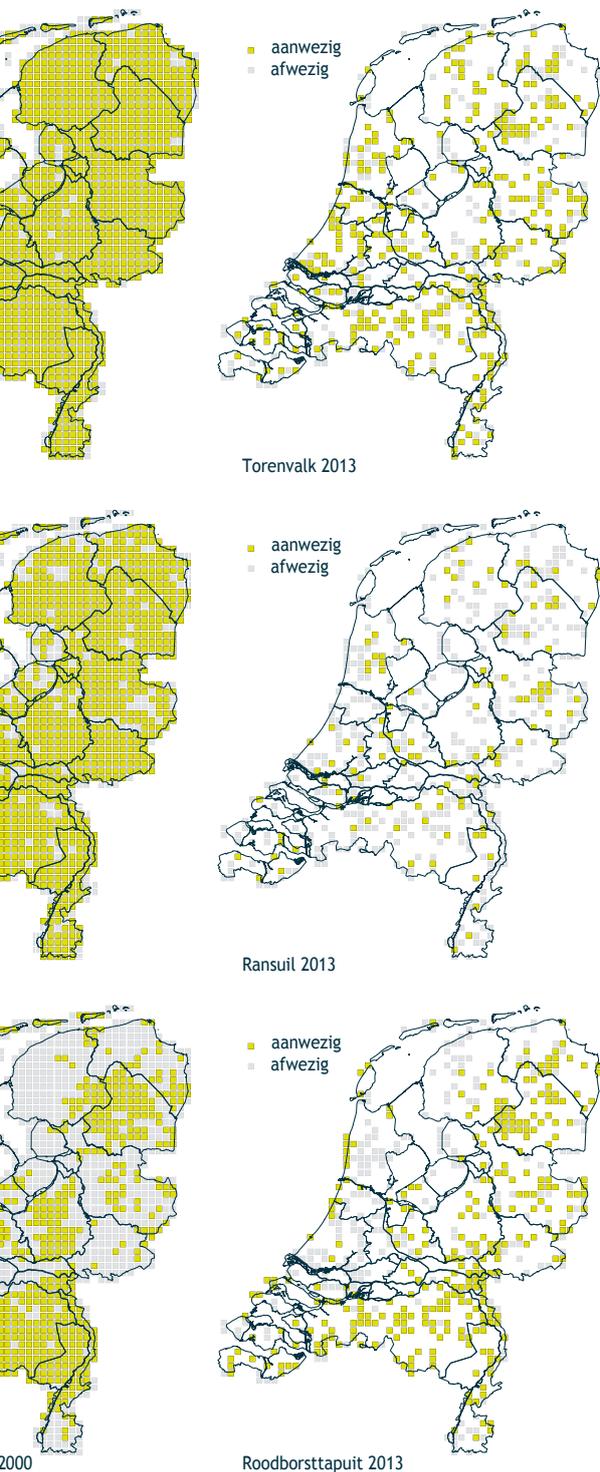

Wespendif.
Foto: Michel Geven

Tel ook een atlasblok

Vanaf 1 december a.s. begint de tweede winterperiode. We zijn op zoek naar tellers die een atlasblok willen onderzoeken. Op de atlasite is onder Meedoen te zien welke atlasblokken er nog zijn. Vooral in Friesland, Groningen, de Veluwe en het zuidelijke deel van ons land zijn nog 'groene plekken' die we graag gevuld zien.

Ben je meer een broedvogelteller dan een wintervogelteller? Geen nood, je kunt ook één van beide onderdelen voor je rekening nemen. Het enige dat we vragen is dan om voor het andere deel een teller te zoeken. Dit kan in overleg met de atlasdistricts-coördinator (ADC) uit jouw regio.

ook niet heel zeldzaam. In 1994 stond de Roodborsttapuit nog op de Rode Lijst met zo'n 2000-2500 broedparen. Twintig jaar later is deze soort zo algemeen dat hij de Rode Lijst ver achter zich heeft gelaten. Onder andere door ruilverkaveling en intensivering van de landbouw verdween de Roodborsttapuit grotendeels uit het agrarisch cultuurlandschap en werd hij teruggedrongen tot bolwerken in Drenthe, de Veluwe, de Utrechtse Heuvelrug en het zuidelijk deel van ons land. Voor het herstel halverwege de jaren negentig fungeerden natuurgebieden met een omvangrijke broedpopulatie waarschijnlijk als bron en ontstonden in nabijgelegen cultuurlandschap nieuwe broedmogelijkheden. Ook recent ingerichte natuurontwikkelingsgebieden vormen vaak goede nieuwe leefruimte voor de Roodborsttapuit.

De komende twee atlasjaren moeten uitwijzen of de Torenvalk en Ransuil inderdaad een flinke veer hebben moeten laten, of dat het lage aantal waarnemingen in het eerste veldjaar alleen een gevolg was van de slechte muizenstand. En zal de Roodborsttapuit zich verder uitbreiden? We weten het over een paar jaar.

> vogelatlas.nl

● **Atlsteam, Jouke Altenburg & Harvey van Diek**

Figuur 1. Vergelijking van verspreidingskaarten. De kaarten tonen de broedvogelverspreiding in de verschillende atlasperiodes. Per atlasblok is aangegeven of de soort er voorkomt. De kaarten van 1973-77 zijn gebaseerd op de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (1979). De kaarten van 1998-2000 zijn gebaseerd op de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (2002). De verspreidingskaarten voor de nieuwe vogelatlas (2012-15) zijn gebaseerd op voorlopige, dat wil zeggen onvolledige en nog niet gecontroleerde gegevens. Op basis hiervan wordt een eerste indruk verkregen van waar in Nederland een soort aanwezig of afwezig is.

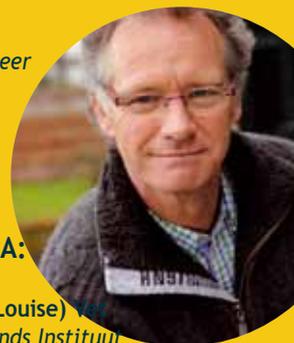
Comité van Aanbeveling

Het Atlasproject kent een Comité van Aanbeveling waar we trots op zijn. In de komende nummers van Sovon-Nieuws laten de leden één voor één weten waarom ze Atlas steunen.

Teo Wams, directeur Natuurbeheer Natuurmonumenten. "De nieuwe vogelatlas wordt een eerbetoon aan al die vrijwillige waarnemers en een werktuig voor natuurbeheer en -beleid. Om die redenen beveel ik dit project van harte aan".

“De nieuwe vogelatlas wordt een eerbetoon aan al die vrijwillige waarnemers”

Teo Wams, directeur Natuurbeheer Natuurmonumenten.

Meer leden CvA:

- Prof. dr. L.E.M. (Louise) ~~van~~ *Directeur Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW)*
- Dr. H.H.F. (Herman) Wijffels *Hoogleraar duurzaamheid en maatschappelijke verandering aan Universiteit Utrecht*
- Prof. mr. Pieter van Vollenhoven *Beschermheer Vogelbescherming Nederland*
- Mr. Drs. A. (Atzo) Nicolai *Voorzitter Vogelbescherming Nederland*
- Drs. A. (Marjan) Minnesma *Directeur New Energy Docks*
- Bart-Jan Krouwel *Medeoprichter Triodosbank*

> sovon.nl/cvavogelatlas

Verrekijkers & Telescopen

opticon
www.opticon.nl

Verdere informatie vind je op www.opticon.nl, email sales@opticon.co.uk of neem contact op met je lokale dealer.

Ringfoto Focus, Voorburg 070-3863519
Ringfoto Focus, Den Haag 070-3638398
Combi Sipkes, Groningen 050-3128684
Natuurinformatiecentrum, Texel 0222-316249
Focus Optiek, Middelburg 0118-625310
Ringfoto Osinga, Hoorn 0229-214707
Foto MGM, Leeuwarden 058-2123650
Natuurmonumenten, St. Jans klooster 0527-246644
Combi Hameeteman, Ouddorp 0187-681612
Foto Kino Linders, Venlo 077-3513137
Ringfoto Doornbos, Lelystad 0320-232033
Foto Fransen, Amsterdam 020-6650471
Foto Milo, Geel, Belgium 0032 14 592367

Countryman BGA HD

Ontworpen en gebouwd om uitzonderlijke kijkprestaties te bereiken in een stevige lichtgewicht behuizing; de Countryman BGA HD kijkers zijn ideaal voor natuurliefhebbers die op zoek zijn naar een optisch instrument dat op het gebied van resolutie, lichtdoorlatend en een kleurechte weergave zeer hoge eisen stelt terwijl de kijker met een gewicht onder 700 gram goed draagbaar blijft. 100% Made in Japan. 30 Jaar garantie.

8x32 €459, 8x42 €469, 10x42 €489

GS 52 GA ED

Naar aanleiding van een toenemende vraag naar kwalitatief goede waterdichte reistelecopen is de GS 52 GA ED ontwikkeld. Met de voor dit formaat hoge lichttransmissie, scherpte en kleurcontrast biedt het een praktisch alternatief voor situaties waarin een grotere en zwaardere telescoop niet handig is.

GS 52 GA ED, GS 52 GA ED/45 €389

Oculairen: **HDF T 18xWW €209, HDF T 12-36x zoom €259**

Selectie groepsreizen 2013-2014

	Dagen	Prijs	Vertrek
Groepsreizen Europa			
Spanje - Iberische Lynx	6	895	1 nov 13
Spanje - nieuwjaarsreis	8	1595	26 dec 13
Bulgarije - wintervogels	8	1345	15 feb 14
Lesbos - voorjaarstrek	8	1445	2 mei 14
Slowakije	8	1495	4 mei 14
Macedonië	8	1595	18 mei 14
Spitsbergen - IJsberenspecial	8	2750	17 jun 14
Groepsreizen buiten Europa			
Sri Lanka	14	3095	16 feb 14
Costa Rica	16	3295	25 feb 14
Israël - Eilat	8	1295	27 mrt 14
Mongolië	15	4095	27 mei 14
Oeganda	16	4250	30 mei 14
Georgië - Batumi	8	1495	30 aug 14
Nepal	16	3675	25 okt 14
Fotoreizen			
Polen - Oderdelta	7	825	13 okt 13
Texel	3	325	9 mei 14
Engeland - Farne Islands	8	1195	7 jun 14
Spitsbergen	6	1295	17 jun 14
Kirgizië	12	2795	20 jul 14
Cruises			
Antarctica	8	v.a. 3650	10+ afvaarten
Spitsbergen	8	v.a. 2750	10+ afvaarten
Groenland	8	v.a. 1365	10+ afvaarten
Antarctica, South Georgia en Falklands	17	v.a. 6540	10+ afvaarten
Atlantic Odyssey - Groepsreis!	33	v.a. 6150	19 mrt 14
South Pacific Odyssey	31	v.a. 9625	2 apr 14
North Atlantic Odyssey	12	v.a. 1500	28 mei 14
The Russian Far East	13	v.a. 5300	29 mei 14
Birding Down Under - Groepsreis!	17	v.a. 7575	24 nov 14

Elk jaar meer dan 70 groepsreizen met Nederlandse begeleiding, honderden individuele reizen en meer dan 200 cruises!

www.ineziatours.nl

info@ineziatours.nl

0597-431405 **GGTO**

BOEK VOOR 16 NOV EEN BIRDINGBREAKS.NL REIS EN MAAK KANS OP DEZE SCHITTERENDE SWAROVSKI COMPANION 8 x 30

Kijk op onze website voor de actievoorwaarden.

Een greep uit ons aanbod t/m maart 2014:

WEEKENDEN NEDERLAND	DAGEN	PRIJS	VERTEK
Schiermonnikoog	3	315	18 okt 13
Zeeland	3	295	29 nov 2013
GROEPSREIZEN BUITENLAND			
Zweden, Falsterbo	8	1095	8 okt 13
Oman	10	2745	28 okt 13
Namibië	14	3795	4 nov 13
Spanje, Pyreneeën	7	1395	6 nov 13
Madagaskar	16	4195	14 nov 13
India, vogels en Tijgers	16	2895	22 nov 13
Gambia	15	2295	27 nov 13
Kenia en Tanzania	16	4395	2 dec 13
Colombia	19	5295	2 dec 13
Zuid-Portugal	8	1295	13 dec 13
Oeganda	18	4595	15 jan 14
Thailand	16	3395	31 jan 14
Costa Rica	17	3495	1 feb 14
India, Gujarat	16	2995	6 feb 14
Spanje, Pardellynx	8	1495	8 feb 14
Ghana	16	3650	21 feb 14
Ethiopië	16	3150	21 feb 14
Nepal en Bhutan	16	4695	28 feb 14
Ecuador	16	3295	5 mrt 14
Marokko	11	1895	11 mrt 14
Spanje, Extremadura en Coto Doñana	10	1795	21 mrt 14
Eilat, Israël	8	1495	25 mrt 14
FOTOREIZEN			
India	16	2795	3 dec 13
Gambia	15	2295	13 jan 2014
CRUISES			
Antarctisch Schiereiland	23	va 8650	1 nov 13
Birding Down Under	19	va 7750	14 nov 13
Lofoten, Noorwegen - Noorderlicht	8	va 1480	29 nov 13
Antarctica, Drake Passage en het Antarctisch Schiereiland	11	va 5650	5 feb 14
Algelegen eilanden van Nieuw-Zeeland	11	va 3695	9 mrt 14
Atlantic Odyssey	31	va 6150	19 mrt 14

BirdingBreaks.nl

groepsreizen • cruises • fotoreizen • individuele reizen

Meer informatie:

www.birdingbreaks.nl

T (020) 779 20 30 E info@birdingbreaks.nl

U VINDT ONZE PRODUCTEN BIJ EXCLUSIEVE SPECIAALZAKEN
EN ONLINE OP WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

EL 50 PERFECT VOOR GENIALE ONTDEKKINGEN

Ruige kliffen aan de kust, donkere wouden of verzengende zonneshijn in de woestijn. De ultieme vogelobservatie-ervaring is overal mogelijk, waar je ook bent. De EL 50-verrekijker van SWAROVSKI OPTIK is perfect om al deze verborgen schatten te ontdekken. Deze verrekijker biedt zeer contrastrijke, kleurechte en gedetailleerde beelden, zelfs in de schemering, dankzij de SWAROVISION-technologie. Ook op grotere afstanden kun je zeldzame vogels betrouwbaar identificeren. Het verfijnde ontwerp biedt een uitstekende balans en is zeer gebruiksvriendelijk. Momenten intenser beleven – met SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Bynolyt groots in zicht

BYNOLYT STORK 8X42

Verrekijkers van Bynolyt

Bynolyt ontwikkelt al meer dan 30 jaar verrekijkers en telescopen. Die kennis is terug te zien in de uitgebreide Bynolyt collectie met keuze uit meer dan 60 modellen. Voor elke gelegenheid een geschikte verrekijker of telescoop!

Bovendien geeft Bynolyt op alle kijkers boven de € 150,00 25 jaar garantie!

Kijk voor alle modellen en prijzen op www.bynolyt.nl of vraag de uitgebreide catalogus aan.

STORK 8X42

STORK 10X42

Recordaantal Reuzensterns op slaapplaatsen

De landelijke slaapplaattellingen van Reuzensterns leverden aanvankelijk matige resultaten op maar eindigden verrassend. De start was slecht, met slechts 32 vogels op 16 augustus. In eerdere jaren stond de teller meestal stil rond de 80-100 vogels. Een week later werd er weer geteld, want er zijn altijd drie tellingen op drie opeenvolgende vrijdagavonden. Ditmaal leek het er meer op: 83 vogels.

Topaantallen

Een week later was het pas echt goed raak. Op 30 augustus werden verdeeld over 18 slaapplaatsen gelijktijdig 153 Reuzensterns geteld, een recordaantal. Het waren er maar liefst 42 meer dan het oude record, en er wordt al sinds 2007 geteld. De topaantallen zijn des te opmerkelijker omdat de dagen voorafgaand aan de telling weliswaar meer Reuzensterns waren gemeld, maar zeker niet in deze mate.

Boven verwachting

Dat het Zuidlaardermeer een grote groep (17) zou herbergen, zagen we al wel aankomen, maar de aantallen in Lauwersmeer (40) en Friese IJsselmeerkust (78) waren ver boven verwachting. De overige vogels sliepen in de Veluwerandmeren (Gld), het IJmeer (NH) en op de Kwade Hoek (ZH).

Slaapplaats Reuzenstern, 4 september, Workumerwaard. Foto: Trinus Haitjema

De Steile Bank (Fr) spande de kroon met 55 vogels, voor een groot deel afkomstig van binnenlandse foerageergebieden zoals de Brekken bij Lemmer. De doortrekpiek lijkt achter de rug, maar nog steeds verblijven mooie aantallen in ons land.

Bedankt

We bedanken alle tellers, want die topaantallen zijn natuurlijk prachtig, maar nultellingen en tellingen op kleine slaapplaatsen zijn even goed onmisbaar om een betrouwbaar landelijk totaal te kunnen vaststellen.

> sovon.nl/slaapplaattellingen

● Olaf Klaassen

Sovon-pullenfonds geopend: activiteiten voor jongeren gezocht!

Het betrekken van meer jongeren bij vogelonderzoek is een belangrijk aandachtspunt bij Sovon. Zoals bij zo veel verenigingen vergrijst de tellersachterban en zoeken we op diverse manieren naar nieuwe, jonge tellers. Zo investeren we in nieuwe technieken als invoeren via tablet of mobiele telefoons, zijn we actief op sociale media en organiseren we jaarlijks een jongerendag. Ook anderen zijn actief bezig bij het betrekken van jongeren bij het kijken naar vogels en vogelonderzoek. Sovon wil dit graag stimuleren en ondersteunen. We hebben hier een speciaal, tijdelijk fonds voor opgericht: het Sovon-pullenfonds. Dit fonds hebben we kunnen instellen dankzij een legaat van wijlen Rie de Boois. Zij was rond de eeuwwisseling o.a. voorzitter van Vogelbescherming Nederland en altijd zeer betrokken bij het werk van Sovon. De jeugd in contact brengen met de natuur had haar warme belangstelling.

Om in aanmerking te komen voor een bijdrage van het Pullenfonds zijn verschillende criteria opgesteld. De belangrijkste zijn:

- Activiteiten moeten bijdragen aan het actief betrekken van jongeren bij vogelonderzoek en een bijdrage leveren aan de doelstellingen van Sovon. Het is uitdrukkelijk niet bedoeld als studiefonds voor stages en afstudeeronderzoeken van studenten.
- De maximale bijdrage is 2500 euro. Cofinanciering kan tot voordeel strekken bij de aanvraag. Er is 15.000 euro per ronde beschikbaar.
- De eerstvolgende deadline voor het indienen van aanvragen is 1 november 2013.
- Tot de aanvragende partijen kunnen behoren: natuurlijke personen, Vogelwerkgroepen, jongeren natuurwerkgroepen (zoals jeugdbonden) en andere organisaties met maatschappelijke doelstellingen. Organisaties met commerciële inslag zijn nadrukkelijk uitgesloten van aanvragen.

Van de projecten die een bijdrage ontvangen, vragen we een zo publiek mogelijke verslaglegging, bijvoorbeeld via een stuk op de Sovon-website en/of een presentatie op de Landelijke Dag. Op die manier kunnen anderen profiteren van opgedane ervaringen en resultaten. Meer informatie en een deelnameformulier zijn op te vragen via

> sovon.nl/pullenfonds

● Carolyn Vermanen
(carolyn.vermanen@sovon.nl)

bemoedigt discussies over beheer en beleid. In dit rapport is daarom een aanpak uitgewerkt om de aantalsschattingen te voorzien van betrouwbaarheidsmarges, die ook de onzekerheid weerspiegelen over de beste methode. Het totale aantal individuen van de zeven talrijkste soorten broedende ganzen in Nederland in 2012 (waarvan ongeveer driekwart bestaat uit Grauwe Ganzen) wordt geschat op ca. 583.000, met een 95%-betrouwbaarheidsinterval van 357.000 tot 884.000; het aantal broedparen op ca. 146.000 (interval 88.000-227.000). Aanbevelingen worden geformuleerd om toekomstige aantalsschattingen nauwkeuriger te kunnen maken.

Schekkerman H. 2012. Aantalsschattingen van broedende ganzen in Nederland: een evaluatie en kwantificering van de onzekerheidsmarges. Sovon-rapport 2012/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
www.sovon.nl/aantalsschattingen-broedende-ganzen

Recent geschreven

Nieuwe aantalsschattingen ganzen in de zomer

In de afgelopen jaren zijn verschillende schattingen gepubliceerd van de grootte van de broedpopulaties van ganzen in Nederland. Soms verschilden die aanzienlijk. In een recent rapport worden de gebruikte methoden en bijbehorende onzekerheden onder de loep genomen. De belangrijkste kritiek betreft het ontbreken van een kwantificering van de onzekerheid rondom de schattingen. Dit maakt het lastig om ze met elkaar te vergelijken, en vertroebelt en